

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Spiritualita uživatelů marihuany

Marijuana users spirituality

Autorka práce: Aneta Bučková

Vedoucí práce: Mgr. Radovan Hrubý

Studijní program: Psychologie

V Praze dne 18. 4. 2014

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a pouze s využitím literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu.“

V Praze dne 18. 4. 2014

Podpis:.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce za jeho odborné vedení, vstřícnost a trpělivost během psaní celé práce, další poděkování patří Mgr. Aleně Škaloudové, Ph.D., za odborné vedení během analýzy dat, a všem respondentům za jejich čas věnovaný nejen vyplňování dotazníků, ale i cenným podnětům, jež do této práce vnesli.

Děkuji, Aneta Bučková

NÁZEV:

Spiritualita uživatelů marihuany

AUTOR:

Aneta Bučková

KATEDRA:

Katedra Psychologie

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Radovan Hrubý

ABSTRAKT:

Tématem práce je spiritualita uživatelů marihuany. Začátek práce je věnován problematičnosti vymezení spirituality, následně je spiritualita zasazena do historického a kulturního kontextu užívání psychotropních látek a poté do kontextu dosavadního bádání a přístupů. Cílem výzkumné části je pomocí Pražského dotazníku spirituality odhalit, zda je spiritualita uživatelů marihuany odlišná či něčím specifická od spirituality populace bez zkušenosti s touto drogou a jaké další faktory spojené s užíváním drog se mohou na utváření spirituality uživatelů marihuany spolupodílet a tím tak přispět k většímu pochopení uživatelů marihuany, případně i jiných drog.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Spiritualita, drogy, marihuana, Pražský dotazník spirituality

TITLE:

Marijuana users spirituality

AUTHOR:

Aneta Bučková

DEPARTMENT:

Department of psychology

SUPERVISOR:

Mgr. Radovan Hrubý

ABSTRACT:

The theme of this thesis is spirituality of the marijuana users. The first part of the thesis focuses on the problematic of definition of spirituality. Furthermore, spirituality is put in historical and cultural context of use of psychotropic substances and finally in context of actual researches and approaches. The goal of the research part is to determine whether spirituality of marijuana users is the same or different from spirituality of the population without drug experience and what other factors related with drug using can contribute to formation of spirituality of the marijuana users and thus to contribute to greater understanding of the marijuana users or eventually other drug users. The research is carried out with the help of Prague spirituality questionnaire.

KEYWORDS:

Spirituality, drugs, marijuana, Prague spirituality questionnaire

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Psychologie náboženství a spirituality	9
1.1 Cesta spirituality k psychologii náboženství	10
1.2 Transpersonální psychologie: „psychedelická zkušenost jako spirituální prožitek“	17
2. Konopné drogy v kontextu náboženství a spirituality	24
2.1 Konopí, marihuana	24
2.2 Úloha konopí v historickém kontextu světových kultur.....	26
2.3 Postoje a přístupy k užívání drog v moderní historii.....	30
2.4 Uživatel marihuany v perspektivě výzkumů	32
EMPIRICKÁ ČÁST	37
1. Cíle výzkumu, záměr.....	37
2. Hypotézy	38
3. Výzkumný soubor	41
4. Metody sběru dat - dotazník.....	43
4.1 Pražský dotazník spirituality (PSQ 36)	43
5. Analýza dat.....	47
6. Výsledky.....	48
7. Diskuze.....	52
7.1 Shrnutí diskuze	57
ZÁVĚR.....	59
SEZNAM LITERATURY:	61
SEZNAM PŘÍLOH:	64
Příloha č. 1 Pražský dotazník spirituality:.....	65
Příloha č. 2 Demografický dotazník:.....	69
Příloha č. 3 Tabulky analýz.....	71

ÚVOD

Psychoaktivní látky byly spjaty s náboženskými a spirituálními rituály již v dávné minulosti. Už v 8. stol. př. n. l. byly součástí Skytských rituálních obřadů doprovázející duše zemřelých, hrají svou úlohu i pro mnohé rituály šamanismu, v Indii je konopí posvátnou bylinou zasvěcenou bohu Šivovy, zde je dodnes posvátné pro potulné Sadhy, kterým během celibátu dodává spirituální sílu a soustředění myšlenek na cestě za osvícením. Na území Evropy bylo užívání psychoaktivních látek v souvislosti se spirituálními praktikami s šířícím se křesťanstvím na ústupu. Zájem o ně se opět rozšířil v 19. století. Konopí se stává inspirací umělců, hudebníků a hnutím spojeným s bohémským stylem života. Beatnická generace hledá v psychoaktivní látce nejen inspiraci, ale i transcendenci a pravdu. Aleister Crowley, v eseji „Psychologie hašiše“, prožitky intoxikace přirovnává k mystickému vytržení vrcholných náboženských rituálů. Zájem o psychoaktivní látky se v šedesátých letech minulého století odráží na poli psychologie a psychedelické hnutí transpersonální psychologie zaměřuje své bádání na změněné stavy vědomí způsobené psychoaktivními látkami. Léta až nezřízeného užívání psychoaktivních látek však ve druhé polovině minulého století střídá vlna protidrogové politiky, která zaměřuje svůj pohled na rizika spojená s užíváním psychoaktivních látek, přičemž vyvolává negativní konotace spojené s drogami. Proti tomuto přístupu se staví nonkonformní hnutí Hippies, jež spatřuje v psychoaktivních látkách únik od pozemských materiálních hodnot a sebezpřesah. Po tzv. „létu květin“ roku 1967 však končí silná nerovnováha obou stran, která v mírné podobě přetrvává dodnes, v době snah o dialog, jehož vrcholem jsou snahy o vyvážený pragmatický přístup.

S nastalou protidrogovou politikou, klesá i zájem o výzkum v této oblasti v souvislosti se spirituálními prožitky. Transpersonální hnutí si svou povahou bádání vysloužilo označení „novodobé náboženství“ a od zkoumání spirituálních prožitků v souvislosti s psychoaktivními látkami se na dlouhá léta upustilo.

Z výše zmíněných historicko-kulturních souvislostí vycházejí i cíle této práce. Jedním z nich je samotné přivedení vědeckého zájmu zpět k tomuto tématu. Dalším cílem mé práce je přinést nový pohled na užívání marihuany. Při pohledu na uživatele této „měkké“ drogy dle mého mínění převažují negativní konotace, přičemž zabraňují objektivnímu vyváženému přístupu. Právě proto vnímám oblast spirituality uživatelů marihuany jako jednu z oblastí, která může přispět k poznání uživatelů z jiné než rizikové perspektivy a přispět tak k pragmatickému přístupu a k pochopení uživatelů samotných.

V souladu s výše zmíněnými cíli a fakty došlo ke členění práce na jednotlivé kapitoly. V teoretické části se zabývám nejprve vymezením spirituality, spiritualita je pojmem poměrně novým, dodnes se diskutuje její náboženský či nenáboženský charakter. V definicích jednotlivých autorů často narážíme na slova jako existencialista, transcendence či mystika. Právě zaměření na mystické zkušenosti způsobené psychoaktivními látkami a zájem o netradiční spirituální hnutí jsou faktory, které přispěly k formování nenáboženské spirituality, která je středem zájmu této práce. Další kapitola teoretické části je zaměřená na psychoaktivní látky, zejména na marihuanu v souvislosti se spiritualitou z historicko-kulturní perspektivy. Posláním kapitoly je akcent na dlouhou tradici užívání psychoaktivních látek v souvislosti s duchovními praktikami. Poslední úsek teoretické části pojednává o dosavadních přístupech a výzkumech v oblasti spirituality psychoaktivních látek.

Výzkumná část práce se snaží zodpovědět na otázky vyplývající z dosavadního poznání. První otázkou je, zdali je spiritualita uživatelů marihuany skutečně odlišná či specifická od spirituality osob bez zkušenosti s touto látkou a jaké jsou případně další faktory spojené s užíváním drog, které se na utváření spirituality uživatelů spolupodílejí. Mezi faktory, které zkoumám, patří dlouhodobost, frekvence a množství užívané látky. Dále kombinace jednotlivých drog, a zejména zkušenost s halucinogeny, kde již řada výzkumů potvrdila vyšší skóre v dotaznících cílených na spiritualitu, například Lerner a Lyvers, W. N. Pahnke. Domnívám se, že vlivná bude i interpretace zkušenosti, která může značně ovlivnit prožívání dané zkušenosti. Poslední zkoumanou oblastí v souvislosti se spiritualitou uživatelů marihuany jsou postoje k otázkám víry, samotná otevřenost k víře či opačný postoj může být, jak již níže zmíněný výzkum Lorencové dokazuje, ve spiritualitě uživatelů marihuany dosti směrodatný.

K zodpovězení výše zmíněných otázek používám kvantitativní přístup. Pro zodpovězení první otázky srovnávám data získaná Pražským dotazníkem spirituality uživatelů marihuany s kontrolní skupinou. K vymezení dalších faktorů spolupodílejících se na utváření spirituality uživatelů marihuany, srovnávám data uvnitř mého výzkumného vzorku.

Marihuana bývá mnohými autory označována za drogu převážně společenskou (Kohlová, 2008), cílem této práce je otevřít i jiný pohled na motivaci k jejímu užívání, ale i nalézt další faktory uvnitř této různorodé skupiny uživatelů, které se mohou podílet na formování spirituality těchto osob.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Psychologie náboženství a spirituality

Psychologii náboženství lze vymezit jako odvětví psychologie, jehož předmětem je náboženství. Jedná se o do jisté míry správné a logické vymezení, nicméně je značně mechanické. S čímž není spokojen Říčan a nabízí jiné pojetí. Nahlíží na psychologii a náboženství jako na dvě součásti lidské kultury, na dva způsoby lidského „podnikání“ ve světě, jimiž se člověk vztahuje k sobě samému i k tomu, co ho přesahuje. Dle jeho mínění je psychologie způsob lidského „podnikání“ navazující na náboženství. Setkávání těchto oborů spatřuje mimo jiné v katarzi při psychoterapii. Psychoterapeuti dle jeho názoru do značné míry převzali úlohu duchovních rádců. Na povrch tak vyplouvá druhá otázka, jak definovat samotné náboženství?

Neubauer vychází z etymologie, kde je výchozím latinské religio, odvozené od ligare, což znamená vázat, re-ligare tedy vzájemně vázat. Re-ligio chápe jako vzájemnou vazbu mezi člověkem a Skutečností, jež ho přesahuje (Říčan, 2007).

Další autoři považují za důležitý původ českého slova, odkazující na vztah k boží skutečnosti. Jedním z nich je Heller náboženství pro něj znamená vztah člověka k tomu, co má vůči němu roli boha. Přitom bohem je pro člověka to, co je pro něj nejvyšší normou a hodnotou, čemu nejvíce důvěřuje, čemu se cítí zavázán.

Genetické definice vymezují náboženství skrze jeho původ. Freud charakterizuje náboženství jako kolektivní neurózu, kdy náboženské rituály připomínají nutkavé neurózy. Původem náboženství je zde psychopatologie. Pro Junga je náboženství prožíváním moci, jež není zvládnutelná rozumem a vůlí. Tyto prožitky vystupují z kolektivního vědomí.

Strukturálně orientované definice pohlíží na náboženství jako na vztah, kdy na jednom pólu stojí člověk, a na druhém je to, co je určující pro náboženství. Patří sem i pojetí Štampacha: „Náboženství je vztah člověka k transcendentní skutečnosti.“ Štampach staví do protipólu k lidskému vztahu transcendentní skutečnost. Výraz transcendentní zde značí skutečnost, jež není bez své vlastní iniciativy poznatelná obvyklými postupy, která není disponovatelná. Zároveň však není naprosto nedostupná, zanechává v tomto světě stopy. Se stopami této hlubinné a absolutní skutečnosti se ve skutečnostech běžné zkušenosti setkává náboženský člověk (Štampach, 2008).

Vzhledem k problematičnosti a nejednotnosti definování náboženství se dnes někteří autoři uchylují k implicitním pojetím. Říčan náboženství považuje za polysémantický výraz, tudíž snahy dospět k jediné správné definici nesměřují k východisku, namísto toho doporučuje jeho užívání v různém smyslu a spoléhat na kontext, který umožní dorozumění (Říčan, 2007).

Vývoj náboženského života a postojů k náboženství ve druhé polovině minulého století mělo svůj dopad i v psychologii náboženství. Krize náboženských institucí, až averze k církvím, zvýšený zájem o náboženství mimocírkevní a alternativní, důraz na osobní vztah k posvátnu, to vše vedlo k rozšíření pojmu spiritualita, který následně proniká i do sekce psychologie náboženství. Dnes známou pod názvem Psychologie náboženství a spirituality (Vojtíšek, 2012).

1.1 Cesta spirituality k psychologii náboženství

Pojem „spiritualita“ etymologicky odvozeno z latinského „spiritualis“ („duchovní“), odvozeného od „spiritus“ („dech“ nebo „duch“). V křesťanské tradici odkazuje k působení třetí božské osoby, Ducha svatého, na jednotlivého člověka a hlavně pak k odezvě tohoto působení v jeho životě. Spiritualita je tedy v tomto pojetí vnitřní život člověka, duchovní život, iniciovaný působením Ducha a prodchnutý Bohem (Vojtíšek, 2012).

Pohlédneme-li do slovníku, nalezneme pojetí spirituality ve smyslu zaměřenosti na duchovní, psychickou stránku člověka s důrazem na co nejmenší závislosti na tělesných faktorech (Hartl, a další, 2009). Co nejmenší závislost na tělesných faktorech poukazuje na význam ducha, stavěného do klasického platónského protikladu k tělu, kde duch nese konotace něčeho vyššího a lepšího, zatímco tělo přináší impulzy, jež je nutno umrtvovat. Tato myšlenka je i součástí výše zmíněného křesťanského pojetí spirituality (Říčan, 2006).

Pojem spirituality zaznamenal proměny zejména ve druhé polovině 20. století. Významným faktorem byla sekularizace, postupné upouštění až nezávislost na tradičním náboženství, Říčan hovoří až o averzi zaměřené především proti církvím, zejména křesťansky laděných. Dle jeho mínění jednu z nejsilnějších vln odporu proti etablovanému náboženství můžeme vidět ve „zlatých“ šedesátých letech minulého století, kdy ve Spojených státech znělo heslo, či spíše slogan, *i am not religious, but i am spiritual*, v českém překladu nejspíše Náboženství ne, ale duchovní život – to ano! Od tradičních forem náboženství se upouštělo. Zároveň se hledalo něco nové, co by vzniklé prázdné místo v životě člověka zaplnilo (Říčan, 2007). Toto

hledání s sebou přinášelo zájem o mimocírkevní a alternativní náboženství, zaujetí východními duchovními a meditačními systémy (Plháková, 2006).

Jedním z nově vzniklých systémů bylo hnutí New Age (Nový věk), které očekávalo příchod blaženého věku, k němuž má dojít právě díky rozšíření spirituality. Blažený věk nahrazuje věk „starý“, věk institucionálního náboženství a jejich autoritativních nároků s charakteristickým přesvědčením o protikladnosti Boha a člověka, ducha a hmoty, dobra a zla, víry a vědy apod. Spiritualita má v novém věku přinést osobní, přímý náboženský zážitek a naopak sjednocovat, a přivést člověka k celistvosti a lidskou společnost k harmonii (Vojtíšek, 2012).

Vlna zájmu o východní duchovní a meditační systémy se odrazila i na poli psychologie. Ze zájmu o mystické, spirituální či transpersonální zkušenosti se zrodila transpersonální psychologie. Předmětem bádání se staly mimořádné stavy vědomí. Psychedelické hnutí odhaluje mimořádné stavy vědomí vyvolané experimentováním s psychoaktivními látkami. Za významného předchůdce transpersonální psychologie je považován William James, který ve svých dílech vychází ze svých pokusů s inhalací kysličníku dusného („rajského plynu“) a éteru. Zkušenosti s psychoaktivními látkami označuje za mystické (Plháková, 2006). Myšlenkám transpersonální psychologie bude věnována následující kapitola.

Zrod transpersonální psychologie a psychedelického hnutí, její zaměření na mystické jevy způsobené psychoaktivními látkami a zájem o netradiční spirituální hnutí, to vše byly dle Říčana faktory, které přispěly k formování pojetí nenáboženské spirituality. Spirituality prožívané mimo rámec náboženských organizací a bez vztahu k doktrínám těchto organizací (Říčan, 2007).

Pojem spiritualita se tak postupně odpoutal od svého křesťanského základu a stal se označením pro individuální, nezávazný a na instituci nezávislý náboženský zájem, pro nějž je charakteristická hodnota vnitřního zážitku a praktického denního používání umocňující a rozšiřující schopnosti člověka (Vojtíšek, 2012).

Říčan upozorňuje v souvislosti s tímto vývojem konotací obou pojmů na vznik polarizace mezi nimi a odkazuje na Pargamentovu analýzu této polarizace vyjádřenou dvěma protiklady. Prvním protikladem je individuální versus instituční, spiritualita se chápe jako záležitost individua, jeho prožívání a jednání, zatímco náboženstvím se rozumí – spíše nebo pouze – vnější formy, instituce, rituály, nauky atd. Druhým protikladem se stává dobré versus špatné.

Slovo spiritualita asociuje něco nového, spontánního, neformálního, tvořivého, autentickou vnitřní zkušenost, svobodu individuálního vyjádření, duchovní hledání, případně dobrodružné experimentování. Slovo náboženství je naopak zatíženo konotacemi zastaralosti, rigidity, formálnosti, indoktrinace, nedostatku citu, reakčních postojů atd. Říčan v návaznosti na Pargamenta upozorňuje na zrádné pozitivní konotace pojmu spiritualita a zužování pojmu náboženství okradeného o jeho prožitkovou stránku (Říčan, 2007).

Se snahou uchopit a definovat pojem spiritualita tak vyplouvá na povrch otázka jaký je vztah mezi spiritualitou a náboženstvím. Je spiritualita klíčovou funkcí náboženství nebo je širším pojmem než náboženství? o odpověď se snaží řada psychologů, religionistů a jiných odborníků.

Jedním z nich byl Ralph W. Hood, badatel v oblasti mystických prožitků a autor Škály mysticismu. Mystické prožitky jsou, v nenápadné podobě, dle něj běžnější, než se obecně soudí (Říčan, 2006). Spiritualitu vnímá jako širší pojem než náboženství (Barnetová, 2008).

Problematice nenáboženské (přirozené) spirituality se věnuje také Thomas Moore. Zdůrazňuje, že spiritualita není jen specificky náboženská záležitost. Spiritualitu můžeme nalézt i v každodenních aktivitách, dáváme-li běžnému životu smysl a hloubku. Duchovní činnost pak může být i procházka lesem při západu slunce (Barnetová, 2008).

Obdobný postoj zastává Zinnbauer. Podporuje pojetí nenáboženské spirituality, myšlenkou, že je možné mít spirituální prožitky nezávisle na náboženské instituci, třeba při vrcholné zkušenosti v přírodě, při porodu, po aplikaci halucinogenu či jiné existenciální události (Říčan, 2007).

V existencialitě Stifoss-Hanssen spatřuje klíčovou charakteristiku spirituality, která má dle něj širší záběr než náboženství. Existencialita má význam vážného hledání, zájmu v rámci existenciálních témat a otázek. Spiritualitu projevují i lidé ateističtí a agnostičtí, lidé hluboce se zabývající ekologickou a jinou idealistickou tematikou, lidé inspirovaní různými náboženskými impulzy těžko zařaditelnými do klasických religiózních konceptů (Bauer, 2011).

Reich vidí spiritualitu tam, kde jedinec „považuje něco za transcendentní nebo za věc velké hodnoty“, ať už v náboženském nebo profánním rámci (Říčan, 2007). Za jádrovou vlastnost spirituality, považuje „vztah“, vztah hlubokého napojení mezi lidmi navzájem, mezi lidmi

a přírodou a mezi lidmi a „vyšší bytostí“, vztah, v němž dochází ke sdílení radosti a bolesti (Bauer, 2011).

K transcendenci vztahují spiritualitu i Corveleyn, Luyten, Belzen. Emmons uvádí mimo transcendenci jako znak spirituality „hledání smyslu, jednoty, propojenosti (connectedness) a nejvyššího lidského potenciálu“ (Říčan, 2007).

Jak ale pojmu transcendence rozumět? Z lat. transcendere: kráčet na druhou stranu, ve filozofii a náboženství používáno jako překračující hranice okamžité a individuálně možné zkušenosti (Müller, a další, 2006). Jako protipól ke zkušenostem transcendentním jsou stavěny zkušenosti imanentní. Immanere, neboli zbylé, ve scholastice označuje jednání zůstávající v jednajícím subjektu, na rozdíl od jednání zaměřeného navenek (actio transiens). V nábožensko-filozofickém kontextu, slouží oba termíny k určení poměru absolutna, respektive Boha ke skutečnosti světa. V křesťanském chápání vztahu mezi Bohem a jím stvořeným světem panuje čistá disjunkce, panuje nekonečná rozdílnost existence Boha a světa. Zároveň je ve světě, jakožto v Božím díle zasazeno jeho „vlastní“, čímž je svým stvořeným bytím sám transcendentní (Köning, a další, 1994). Se stopami této transcendentní zkušenosti se dle Štampacha, jak již bylo zmíněno, setkává náboženský člověk. Mimo kontext náboženství hovoří o transcendenci například Vladimír Smékal.

Vladimír Smékal spiritualitu vymezuje nejen jako „prožívání, promýšlení a uskutečňování vztahu k Posvátnu, k Bohu, ale i jako vztahování se k tomu, co podporuje kvalitu života, co je vznešené a krásné, co je povznášející a co nás přesahuje“. Poukazuje na to, že lidé hledají uspokojení svého duchovního hladu, na přirozenou potřebu uniknout od problémů každodenního života. Tato potřeba se může projevat mimo jiné v nárůstu drogových závislostí a masových účastech na hudebních vystoupeních. Do spirituálních aktivit řadí kromě tradiční modlitby také posvátné tance, zpěv, pobyt v přírodě, poznání svých osobnostních rysů, reflexi a sebereflexi. Spiritualitou je podle Smékala třeba se zabývat jako cestou k moudrosti a eticky zakotvenému životu, nástrojem změny osobnosti, způsobem objevení pokoje v duši a jako cestou spásy.

Na transcendenci během vymezování spirituality naráží i Jaro Křivohlavý. Hovoří o spiritualitě v souvislosti s hledáním životního smyslu. V souvislosti se spirituálním růstem se člověk snaží dosáhnout transcendentálních cílů. V realitě jich nelze dosáhnout, lze však k nim zaměřit své snahy. Spirituální život je cestou k vytyčenému cíli, která je nikdy nekončícím procesem (Barnetová, 2008). Životním smyslem se ve svém celoživotním díle

zabývá i Viktor Frankl. Přisouzení smyslu tomuto světu vnímá jako základní lidskou potřebu. Tato potřeba roste v situacích, kdy je ohrožen dosavadní řád věcí. Proměnlivost důležitosti spirituality pod vlivem životních situací vnímá i Tomáš Halík, který poukazuje na skutečnost, že spiritualita hraje u různých lidí různě důležitou úlohu. Spiritualita (náboženská) je přirozenou dimenzí člověka a obdobně jako smysl pro krásu, humor či veřejný život může být „rozvinuta a pěstována nebo zůstávat na okraji našeho života“ (Vojtíšek, 2012). Transcendenci i hledání smyslu v pojetí spirituality nalezneme i u Michala Strážence. Považuje ji za multidimenzionální konstrukt, mimo hledání smyslu zahrnuje i subjektivní zážitky posvátna, zabírání se „posledními záležitostmi“, souvislosti a vyšších lidských moudrostí. Znamená hledání osobního spojení s transcendentem, uznání určité závislosti na této transcendentní skutečnosti a její prožívání v běžném životě (Barnetová, 2008).

S rozšířením nenáboženského pojetí spirituality vzrůstají i snahy udržet ji i v rámci kontextu náboženství. Pargament považuje spiritualitu za hledání posvátna. Přičemž pojem posvátna vychází z křesťanského prostředí. Je proto otázkou, do jaké míry může vystihovat spiritualitu některých orientálních náboženství. Dle Pargamenta je náboženství širší pojem zahrnující i spiritualitu jako své jádro, jako „klíčovou a jedinečnou funkci náboženství“. Spiritualita je jádrem náboženství, k němuž patří i další aktivity, jež mají vztah k posvátnu, ale jejichž nositelům nemusí primárně na posvátnu záležet, za příklad uvádí účast na bohoslužbách motivovaná přáním setkat se se sympatickými lidmi. Pargament dvou definicemi přispívá ke kompromisu mezi náboženstvím a spiritualitou. Současně reaguje na redukci náboženství na instituci, kterou sebou rozšíření spirituality přináší.

Posvátno je pojem klíčový i pro pojetí Pavla Říčana. Na rozdíl od Pargamenta Řičan klade spiritualitu i mimo rámec náboženství předpokládá, že spiritualita je v různé míře přítomná u všech, nebo přinejmenším u naprosté většiny jedinců. Spiritualita je to, „co lidé prožívají tam, kde hledají to, co je posvátné, a to, jakým způsobem se tato jejich víra projevuje jak v jejich slovních projevech, tak v činech“ (Barnetová, 2008). o spiritualitě hovoří mimo jiné jako o složce osobnosti, kdy spiritualita tvoří integrující centrum motivů, postojů a citů i kognitivní orientace a jádro osobní identity a smyslu života (Vojtíšek, 2012).

Z hlediska spirituality jako komponenty osobnosti poukazuje na její motivační aspekt. Spiritualitu vnímá jako rozhodující sílu lidského jednání a osobnosti. Připomíná, že tuto myšlenku lze spatřit i na Maslowově hierarchii potřeb, kde na vrcholu stojí transcendence – spirituální potřeby kosmické identifikace, vyšší potřeba, která když se jednou dostane ke

slovu, například prostřednictvím vrcholného prožitku, převáží nad potřebami nižšími. Za vyšší potřebu dle Říčana můžeme pokládat i bytostně spirituální potřebu smyslu, na které zakládá své celoživotní dílo Viktor Frankl (Říčan, 2006).

Dle Říčana spiritualita spočívající ve specifickém prožívání vztahu k božstvu, k nadosobnímu ideálu, k posvátné pospolitosti, veškerenstvu apod., má důsledky pro vztahy k druhým lidem. Domnívá se, že vztahy samy mají za určitých okolností spirituální povahu. Má-li jejich zakoušení či prožívání spirituální kvality. Například prožitek okouzlení krásou či půvabem lidské bytosti či uměleckého díla, může být natolik ohromující a budit takové nadšení, že jde o vrcholnou zkušenost. Ke zvážení patří i prožitek respektu k druhému, kdy k respektu či úctě zřejmě patří smysl pro tajemství, mystery, nikoli pouhé secret. Relevantní může být i metafora nedotknutelnosti, jestliže cítíme, že každý náš dotek by respektovaného zranil či „pošpinil“. Prožitek intimity, extrémní psychické blízkosti ve vztahu lásky, často spojené s pocitem vrcholného štěstí, který mívá až extatické intenzity, v němž jde o překročení hranic mezi Já a Ty, označené Maslowem jako self-transcendence. Dále soucit, hluboký existenciální prožitek, zvláště vede-li k sebeobětování, může transformovat celý vnitřní svět člověka i jeho životní směřování. Říčan hovoří také o negativních prožitcích nenávisti a pohrdání. Návist, která taktéž může být extrémně intenzivním, extatickým prožitkem.

Říčan upozorňuje v souvislosti s vývojem pojetí spirituality na nedořešený vztah mezi náboženstvím a spiritualitou a na zrádné pozitivní konotace, které se spolu s pojmem spirituality do vědeckého myšlení dostaly. Dle něj se zapomíná, že se odjakživa „v povětrí proháněli i zlí duchové“ a jakákoliv idealizace spirituality je nebezpečná a nevědecká.

Do souvislosti s osobností dává spiritualitu ve svém novém pojetí i Robert Emmons vytvořením kategorie spirituální inteligence. Spirituálně inteligentní jedinci dle něj disponují schopnostmi překračovat fyzické a materiální, zažívat zesílené stavy vědomí, posvěcovat každodenní zkušenost a využívat duchovní zdroje k řešení problémů a být mravný. Schopnosti potřebné pro úspěšné využívání spirituálních informací jsou dle něj základem osobnosti, který může vést k úspěšnému řešení problémů a adaptaci (Vojtíšek, 2012).

S vývojem pojmu spiritualita, s vývojem náboženského života a postojů k náboženství, a s vývojem vědeckého uchopování tohoto pojmu, spiritualita vyrůstá z náboženského rámce a dostává se do rukou nejen psychologie náboženství, ale i do dalších oblastí jako je psychologie osobnosti a motivace, do aplikované psychologie a psychoterapie (Říčan, 2006).

Zároveň rostou snahy spiritualitu uchopit a zkoumat. Lze tak jedinečný fenomén vědecky zkoumat na úrovni univerzální danosti?

Jedním z argumentů pro univerzalitu je podobnost mystickým jevům, přítomných ve většině náboženských systémů. Piedmont se záměrem prokázat univerzálnost spirituality pracoval na překladu Spiritual Transcendence Scale do původního filipínského jazyka. Nalezení společných termínů popisující stejnou zkušenost Piedmont vnímal jako odkaz na univerzálnost zkoumaného jevu, tedy spirituality.

Proti univerzalistickému přístupu se ohrazuje Moberg. Podle něj jsou univerzální škály redukcionismem, nedbajícím na rozdíly norem různých menšin. Moberg je přesvědčen o potřebě kombinovat oba přístupy (Bauer, 2011). Jeho přístup lze spatřovat na tvorbě Dotazníku spirituálního stavu. Dotazník obsahuje jednak otázky zjišťující víru v Boha, Ježíše a Ducha svatého, uspokojení ze soukromé modlitby, návštěvy kostela či synagogy, zkušenost „znovuzrození“, ale i všeobecný pocit štěstí a životní spokojenosti (Říčan, 2006).

Do opozice k univerzalizmu se staví i Říčan. Univerzalistickou tendenci přisvojuje „etnocentrismu západu“. Tato tendence však dle něj nezavírá před psychologíi možnost respektovat její historickou a sociokulturní podmíněnost. Za kompromis obou přístupů považuje vícedimenzionální koncepce spirituality, jež vnímá jako „vítané rozvinutí a zjemnění univerzalizujícího pojetí spirituality“. Příklon k vícedimenzionální koncepci se odráží i na tvorbě Pražského dotazníku spirituality, který obsahuje šest dimenzí spirituality (Říčan, 2007). Jelikož se jedná o klíčový nástroj pro sběr dat v našem výzkumném snažení, bude Pražský dotazník spirituality podrobněji představen ve výzkumné části této práce.

Přestože jsme během vymezování pojmu spiritualita narazili na mnohé opakující se a překrývající se pojmy, je třeba dodat, že její prožívání a interpretování jedinci bude vždy jedinečné. Pouze kvantitativní sběr dat za pomoci multidimenzionálních dotazníků k úplnému pochopení dnes nejednotně definované spirituality, tak neshledávám dostačujícím. Další komplikací pro studium spirituality je překračování různých filozoficko-náboženských tradic mimo své původní kultury, přičemž tato skutečnost klade vysoké nároky na včasné revidování dotazníků spirituality.

Z rozsáhlého textu zabývající se vymezení pojmu spirituality vyplývá značná nejednotnost. Ve výše zmíněných definicích se však často opakují slova jako existencialista, smysl, duchovní život, posvátno, jednota, celistvost a propojenost, transcendentno a mystika.

Mystické jevy popisuje Holm jako neobvyklé zkušenosti trvající okamžik s náboženským charakterem. Jedná se o zážitky nového poznání, poznání „pravé podstaty světa“, splynutí s veškerenstvem, s Bohem či nejvyšším bytím, nejvnitřnějším principem bytí (Holm, 1998). Obdobné prožitky přisuzují transpersonální psychologové psychedelickým látkám.

1.2 Transpersonální psychologie: „psychedelická zkušenost jako spirituální prožitek“

Významný směr v oblasti nenáboženské spirituality a spirituality v kontextu užívání psychedelických látek je směr psychologie dnes označovaným za transpersonální. Zájemem o jevy působené halucinogeny a jinými látkami označované za mystické, spirituální či transpersonální si vysloužila označení svérázného novodobého náboženství (Plháková, 2006).

Předmětem transpersonálního bádání jsou změněné stavy vědomí. Podle Charlese Tarta je jeho základním projevem kvalitativní posun ve vzorcích mentálního fungování, k nimž zařazuje spánek, lucidní snění, stavy vyvolané meditací a stavy navozené psychedelickými drogami, jejichž typickými představiteli jsou marihuana a LSD.

V úvodním článku Tartovy knihy „Změněné stavy vědomí“ se Arnold M. Ludwig zabývá obecnými projevy změněných stavů vědomí. Uvádí následující charakteristiky: změny myšlení, v nichž mohou rozpory a protiklady koexistovat bez psychických konfliktů, narušené vnímání času, jeho zrychlení, zpomalení, pocity nekonečna, změny ve vyjadřování emocí, výskyt extrémů v podobě extáze, duchovního vytržení až k tíživému smutku, dále změny v obrazu těla, depersonalizace, oslabení hranic mezi já a ostatními lidmi, světem či univerzem, percepční zkreslení, změny ve významu, prožitky hlubokého vhledu, osvícení a pravdy, pocity nesdělitelnosti zážitků, pocity obrození, naděje, znovuzrození, hypersuggestibilita (Plháková, 2006)

V knize „On Being Stoned“ vypracovává Tart na základě 150 -ti vyplněných dotazníků, fenomenologii marihuany. Prožitky dělí do skupin, dle toho, zda jsou běžné, charakteristické či výjimečné. K charakteristickým zkušenostem patří změny ve vnímání, představivost, čas ubíhá pomaleji, člověk je víc „tady a teď“, vzrušivost, otevřenost vjemům, člověk se cítí dobře, snadno se „vykolejí“. V Tartově fenomenologii se objevují i prožitky interpretované mnohdy za „spirituální“ či „religiózní“, ale i inspirující a zvyšující kreativitu. K nim patří vyrovnané přijetí rozporů, vhledy do ostatních i do vlastního nitra, mysl efektivněji řeší problémy v jednotě se světem, rozšiřuje se záběr mysli, události a činy se stávají archetypálními (Robinson, 2004).

Badatelé psychedelického hnutí z velké části interpretují vlastní zkušenosti s psychoaktivními látkami jako mystické, spirituální až náboženské. Dle Timothy Learyho jsou psychedelika biochemické klíče odemykající dveře zážitků a zkušeností. Na základě experimentů s LSD Leary odlišil osm úrovní vědomí, jež mohou aktivovat osm typů neurotransmiterů, jež si tělo vytváří samo nebo jsou mu dodány zvnějšku (Plháková, 2006). Aldous Huxley dokonce doporučuje mírné užívání psychedelických látek v náboženských souvislostech pro dosažení mystických zážitků. W. N. Pahnke ohledně stejné myšlenky provádí dvojité-slepý experiment s psilocybinem. Přičemž jeho hypotéza o schopnosti halucinogenů vyvolávat zážitky s mystickými prvky se potvrzuje. Walter H. Clark se zajímá o terapeutické využití drog. Vyvolané náboženské zážitky dle něj mohou dopomoci ukazovat směr pro další život (Holm, 1998). Zajímavé jsou i podněty Stanislava Grofa, Williama Jamese a Alana Wattse, kteří hovoří i o vlastních zkušenostech s účinky psychedelik.

1.2.1 William James (1842-1910)

James proslul svým rozlišením složek člověka na „I“ a „me“, kdy „I“ je subjekt duševního dění a „me“ objektem, tedy tím, co člověk může označit za jeho. Patří sem materiální složky, sociální a duchovní. Přičemž Duchovní já zahrnuje stavy vědomí, psychické vlastnosti a dispozice, jež se mohou stát objektem myšlenek a vzbuzovat emoce, stejně tak jako ostatní složky „me“ (Plháková, 2006 stránky 97-98) .

Ve své knize „Druhy náboženské zkušenosti“ se ve druhé kapitole věnuje vymezení náboženství. Náboženství považuje za podstatné jméno hromadné s mnoha význačnými vlastnostmi. Vzhledem k zaměření na náboženské cítění vymezuje pracovní definici náboženství jako: „city, skutky a zkušenosti jednotlivých lidí v jejich osamocenosti, pokud si sami uvědomují svůj vztah k božstvu, ať už za toto božstvo pokládají cokoliv“ (James, 1930 stránky 27-31).

Přínosné bylo jeho zkoumání vztahu mezi osobností a spiritualitou jedince (Vojtíšek, 2012). Vymezuje dva druhy osobnosti – zdravou a nemocnou mysl. Přičemž zdravá mysl je myslí optimistickou, schopnou zažívat blažený pocit povznesené nálady a schopnou vnímat svět a všechny věci v něm jako dobré. Dosáhnout zdravé mysli je možno jednak méně úmyslným, bezděčným způsobem, a to bezprostředním potěšením ze světa, ale i více úmyslným, soustavným způsobem. Kdy úmyslná systematická činnost vědomě vylučuje zlo ze svého zorného pole. Což neznamená pouze zavírat oči před zlem či jej zastírat, ale i změnu zlé skutečnosti svým postojem k ní. Díky našim postojům a myšlení pozbývá skutečnost své zlé

povahy. Může se stát šťastnou příležitostí k hrdinství a dobrodružství. Zdravá mysl svou podstatou vylučuje prožívání dlouhých utrpení (James, 1930 stránky 68-78).

Naproti tomu nemocná duše je duší trápící se zlem, duší pesimistickou, trudnomyslnou, melancholickou, citlivou a vnímavou ke zlu a duševní bolesti. Lidé s nemocnou duší nedokáží tíživé vědomí zla setřást, je jim od přírody souzeno jím trpět. Nemocná duše může mít rozličné projevy. Někdy se jeví pouze nezpůsobilostí pro radostné city, jindy se jedná až o skutečnou trýzeň. Po prožití tíživé trýzně se jeví návrat ke zdravé duši za téměř nemožný, je k němu třeba procesu nazývaný Jamesem „znovuzrození“ (James, 1930 stránky 101-127).

„Znovuzrození“ je procesem, kdy se neshoda, rozpolcenost či cizorodost v povaze sjednotí, nabyde vnitřní jednoty. Sjednocování může přijít postupně či najednou a přináší pevnost, stálost a rovnováhu a značnou úlevu. Cesta přinášející největší úlevu je obrácení na víru. Tímto sjednocením se duše doposud si vědomá své špatnosti a nízkosti, sjednocuje a nabývá vědomí, že je dobrá, dokonalejší a blažená. Dalšími cestami jsou změny citů, rozumové poznání či „mystické“ zkušenosti (James, 1930 stránky 128-139).

James hovoří o dvou způsobech procesu obrácení. Prvním je typ z činné vůle, při kterém je změna postupná a záleží na budování nové řady vlastností kousek po kousku. Druhý typ nazývá typ trpného vzdávání se. Kdy se po marném snažení a boji nevědomých sil naše mysl vzdává a vzápětí se dostavuje náhlé pochopení doposud neznámé pravdy, osvětlující tajemství života. Mizí soužení, přichází pokoj, soulad, vůle žít, třebaže se náš osud nezměnil. Náhlá obrácení bývají nápadná a trvalá, doprovázená novým zdrojem energie a vytrvalosti, osobnost se mění, člověk se cítí znovu zrozen. Doprovodné bývají pocity blaženého vzrušení. Svým způsobem připomínají podvědomé zrání motivů, pohnutek ukládaných životní zkušeností (James, 1930 stránky 149-172).

Osobní náboženské zkušenosti mají dle Jamese své kořeny a ústředí v mystických stavech vědomí. Mystické zkušenosti James vytyčuje čtyřmi znaky:

1. Stav nevystihnutelný slovy, není možné jej sdílet. Každý jej musí prožít sám. Obdobně nevystihnutelné a nepřenositelné je ocenění skladby člověkem nadaným hudebním sluchem, porozumění lásky skrze zkušenost zamilovanosti.
2. Noetická jakost. Stav vnitřního prožitku hluboké pravdy, poznání s vědomým pocitem velkého vlivu pro budoucnost.

3. Pomíjivost. Mystické stavy netrvají dlouho. Půl hodiny nanejvýš hodinu nebo dvě. Poté se ztrácejí ve světle všedního dne. S častějším opakováním nabývají bohatosti a důležitosti.

4. Trpnost. Mystické zkušenosti jsou nezávislé na vůli člověka, člověk s mystickou zkušeností je prožívá jako vůli vyšší moci.

Mystické zkušenosti nejsou pouhým přerušением života člověka. Vzpomínky a vědomí jejich důležitosti utkví v paměti navždy. Ovlivňují vnitřní život člověka (James, 1930 stránky 229-231).

William James je zastáncem pragmatismu. Hlavní otázkou pro něj nebylo, zda je náboženství pravdivé, ale zda je prospěšné životu. Zásadní je jeho praktický užitek, schopnost léčit nemocnou duši, pomoc překonávat těžkosti. Pro Jamese tak není podstatné nalézt společný základ náboženství, ale individuální žitá zkušenost, čímž zachovává jedinečnou podobu spiritualitě druhého. Náboženskou diverzitu považoval za zdravý stav. Osobní náboženská zkušenost je dle něj tím, co je hodno naší pozornosti (Vojtíšek, 2012).

Dle Jamese existují velmi rozmanité typy náboženské zkušenosti, a „není větší pošetilostí než nevšímat si těchto jevů prostě proto, že je sami nejsme schopni zažít“ (James, 1930 str. 92). Vymezoval se také vůči označování spirituálních prožitků za psychopatologické, které dle jeho mínění znehodnocují přesvědčení druhých. Náboženství nemocné duše naopak oceňuje: „neboť takový člověk má porozumění pro tragičnost, a vnímavost pro inspirace z vyššího světa“ (Vojtíšek, 2012 stránky 74-75).

James byl průkopníkem studia změněných stavů vědomí. Sám experimentoval s účinky drog, nitrooxydem a etherem. Intoxikaci označuje za mystickou zkušenost, za podnět otevírající potenciální formy vědomí, ležící všude okolo našeho běžného vědomí, oddělené od něj pouze tenkými stěnami (James, 1930 stránky 234-236). V roce 1882 uveřejnil popis subjektivních zážitků vyvolaných vdechováním kysličníku dusného, k nimž patřila tendence vidět protiklady spíše jako rozdíly, jež jsou součástí vyšší pravdy (Plháková, 2006 str. 244). Základem změněného stavu vědomí je smíření, kosmické vědomí sjednocení světa. „Žádný názor o vesmíru v jeho úplnosti nemůže být konečný, jestli si vůbec nevšímá těchto forem vědomí“ (James, 1930 stránky 234-236).

Přestože od doby jeho působení uplynulo více než sto let, stále jsou jeho myšlenky aktuální a mohou pomoci při hledání odpovědí na řadu otázek, ale i přinést porozumění v době velké diverzity kultur (Vojtíšek, 2012).

1.2.2 Stanislav Grof (1931)

Významný představitel transpersonální psychologie, český psychiatr a celoživotní badatel v oblasti praktického, zejména léčebného a transformativního využití, mimořádných stavů vědomí. Mimořádné stavy vědomí, nebo v Grofově terminologii transpersonální jevy, jsou zážitkovým rozšířením vědomí, za hranice tělesného já i za hranice času a prostoru.

Transpersonální zážitky dělí do tří velkých kategorií dle svého obsahu. První kategorie zahrnuje zážitky rozšíření vědomí v rámci časoprostoru, při nichž dochází k překročení hranic prostoru (zážitky ztotožnění s jinými osobami či zvířaty, rostlinami, neživé hmoty, ztotožnění se s celým vesmírem), či zákonů lineárního času (zážitky ze života předků, minulých inkarnací, z období plodu, vývoje planety) (Grof, 2000). Druhá kategorie zahrnuje zážitky rozšíření vědomí do oblastí a rozměrů, které zpravidla nejsou považovány za součást objektivní reality, například spiritistické a mediální zážitky, jevy „jemného těla“, setkání s duchovními vůdci, zážitky mytologických scén, láskyplných i zlomyslných božstev aj. (Plháková, 2006) Na rozhraní vnitřního světa a vnější reality, mezi vědomím a hmotou, nalzáme třetí kategorii nazvanou jako psychoidní jevy. Jedná se o spontánní jevy spojené s mimořádnými tělesnými výkony, spiristické jevy, spontánní či záměrná psychokineze spojená s obřadní magií, léčitelstvím, čarodějnictvím, mimořádnými schopnostmi.

Z mimořádných stavů vědomí, se věnuje Grof značnou měrou vědomím holotropním. Vymezuje holotropní vědomí ve dvou pojetích, v pojetí odkazujícím ke hmotě, hylotropní vědomí a v pojetí odkazujícím k celistvosti, vědomí holotropní. Hylotropní vědomí, etymologicky hylé – hmota a trepein – směřovat k něčemu, člověk se v něm prožívá jako pevná ohraničená jednotka s omezeným rozsahem smyslů. Svět je složen z izolovaných hmotných objektů, čas probíhá lineárně, člověk se může nacházet pouze v jednom časovém rámci, prostor je trojrozměrný, události jsou řetězy příčin a účinků. Hylotropní vědomí odkazující ke hmotě je považované za normální a správné.

Ve své alternativě – holotropní vědomí odvozené z řeckého holos – celý, trepein – směřovat k něčemu, není omezeno materiálním světem a časoprostorem, lineárně kauzálními zákony, nabízí prožitek za hranicemi běžné skutečnosti, prožitek sebe sama je potenciálně neomezeným polem vědomí, s přístupem ke všem dalším částem světa, k minulosti i budoucnosti, k jemnohmotným a kauzálním oblastem bytí, zahrnuje potenciál k překročení vlastní existence až k „nejvyšší pravdě“, k Absolutnu, Univerzálnímu, Kosmickému vědomí. Holotropní vědomí směřuje k dosažení jednoty, celistvosti (Grof, 2000).

Fenomenologie holotropních zážitků je pestrá. Zahrnuje prožitky blaha, radosti, závratnou svobodu či lásku, stejně tak je možné v nich prožít silnou úzkost, smutek, zoufalství či zuřivý ničivý vztek. Odhalení skrytých dimenzí reality. Objevení vjemů a archetypálních obrazů zvířat, lidí, bohů či démonů. Hluboké vhledy do osobních problémů, ale i do základních otázek lidské existence (Říčan, 2007).

Prolínání obou typů vědomí, křížení jejich prvků odráží soupeření holotropních prvků o zážitkové pole je dle Grofa podstatou psychopatologie. Její léčbu doporučuje vyvoláním mimořádného stavu vědomí, umožněním vstupu do holotropního stavu, čímž dojde k vynoření motivu skrývajícím se za příznaky. Prožití a přijetí dříve nevědomého materiálu odstraní příznaky a umožní návrat do běžného každodenního stavu holotropního vědomí.

Postupů umožňující vstup do holotropního vědomí je mnoho, vedle meditace, hypnózy, využití biologické zpětné vazby, je možno využít i psychedelika, zejména halucinogeny. Psychedelická terapie, využívající psychedelika, spočívá ve snaze vytvořit podmínky pro hlubinné transformativní zážitky transcendentního charakteru. Pomocí vyšších dávek psychedelik se navozuje hlubší emoční a psychosomatické pohroužení do zážitků, kterými bývají prožitky smrti ega a znovuzrození, po kterém obvykle následuje zážitek jednoty s vesmírem a další transpersonální jevy.

Inspiraci pro využití psychedelik Grof nalézá v léčebném a rituálním využití psychedelik v různých kulturách v dávné minulosti. Různé přechodové rituály, přítomné v mnohých kulturách zahrnují transpersonální zážitky rituální psychické smrti a znovuzrození vyvolané často právě psychoaktivními látkami. Jedním z nich je rituál „šamanské nemoci“ zahajující kariéru mnoha šamanů, zde jsou transpersonální prožitky zaměřené na přírodní prvky, na hluboké spojení s kosmickými silami, zvířecími duchy a se životem rostlin (Grof, 2000).

Moderní materialismus je dle Grofa k hodnotám holotropních stavů slepý. Mezi velkými starými nebo východními duchovními tradicemi a současnou psychologií a psychiatrií panuje propast. Zatímco v současné psychiatrii se holotropní stavy označují za chorobné a potlačují se, východní a staré tradice je respektují a dovedou regulovat. Přitom tyto prožitky přechází ve snahu nalézt odpovědi na základní duchovní a filozofické otázky existence. Náboženství dle Grofa musí zahrnovat uspokojivé prožitkové síly, a transpersonální prožitky lze považovat za transcendentní impulz, který je zdrojem mnoha náboženských, mytologických a filozofických systémů popisujících spirituální podstatu vesmíru a bytí (Říčan, 2007).

1.2.3 Allan W. Watts (1915 – 1973)

Watts byl znalcem východních filozofických systémů, zabývá se otázkou, zda psychedelické drogy činí vědomí náchylné k mystickým zkušenostem. On sám experimentoval s LSD, meskalinem, psilocybinem, DMT a konopím. První zkušenost s LSD neshledal mystickou, druhá jej však uvedla do rozpaků, interpretoval ji mystickou ve všech aspektech, které kdy četl. Účel vejít do stavů „kosmického vědomí“ plnilo nejlépe konopí.

Ve svých zážitcích nalézá čtyři hlavní charakteristiky. První je zaměření na přítomnost. Čas se zpomaluje, starosti o budoucnost se zmenšují, zájem se přesouvá na současný moment. Ostatní lidé starající se o své činnosti najednou vypadají jako blázni, se svou starostlivostí o budoucnost a horlivostí, díky které jim uniká podstata života. Je-li úzkost nadměrná, ničí všechny pozitiva prozíravosti a plánů budoucnosti.

Povědomí polarit, druhá charakteristika, probouzí pohled, v němž věci, jež se jeví, jako jednoznačně odlišné jsou implicitně jedním. Muž a žena, figura a pozadí, svatí a hříšníci, každý z těchto pojmů je definovatelný druhým. Jak se toto povědomí zvyšuje, objevuje se pocit, že my sami jsme polaritou k vnějšímu vesmíru. Vynořuje se pocit vztahu ke světu, pocit jednoty.

Povědomí relativity, pohled na hierarchii, v níž na každé úrovni dochází ke stejné situaci. Každé bytí je středem svého světa, středem svého vesmíru, kde jsou větší věci nad ním a menší pod ním. Všechny formy života jsou variací téhož, dělají to samé v mnoha odlišných způsobech. Mystické zkušenosti nám umožňují vidět nespočet jednotlivců jako jedno Já.

Poslední charakteristikou je povědomí vnitřní energie, často ve formě intenzivního bílého světla. Veškeré existence jsou jednou energií, energie je vlastním bytím. Je zde smrt, stejně jako život. Průběh existence Watts přirovnává k vlnám, tak jako ony mají své hřebeny a žlaby, musí i energie někde začínat, stejně jako končit. Smrt se pak svým způsobem připomíná průběh vln, zdánlivě nemožný zánik, jen pravý život.

Podezřívavost a odpor k psychedelickým drogám a mystickým prožitkům pochází dle Wattse ze západních sekulárních hodnot a křesťanské a židovské teologie. Pro ni je nemyslitelná jednota člověka a Boha či Univerza. Bůh je „monarchou“ nejvyšší mocností a mystické prožitky jsou ohrožujícím rouháním. Odmítání až odpor k mystickým zkušenostem vede k nemožnosti uchopit tyto prožitky v tradičních náboženských termínech. Možnou inspiraci pro terminologii vidí v náboženských kulturách východu, hinduismu, buddhismu. Kde je vědomí jednoty s Univerzem cestou k odhalení a k průniku do pravdy života.

Nízké povědomí o základní jednotě člověka s prostředím, odcizení člověka od přírody považuje za nebezpečné a ohrožující. Místo kooperace s přírodou, tak dochází k devastaci a k projevům hostility. Naději spatřuje v šíření povědomí o mystických prožitcích spjatých s psychoaktivními látkami a v zájmu o východní náboženské systémy.

Právní omezení užívání psychedelik vnímá Watts negativně, vzhledem k mystickému zájmu mnoha uživatelů by mělo být užívání svobodnou volbou. Rizika Watts nepopírá, avšak je-li hodnota poznání a potěšení z objevování dostatečně vysoká, měla by být ochota riskovat svobodnou volbou (Watts, 1968). Watts vzbuzuje svými názory řadu otázek, nicméně nabízí pohledy hodné naší pozornosti.

2. Konopné drogy v kontextu náboženství a spirituality

2.1 Konopí, marihuana

Obvykle se v literatuře rozlišují tři druhy rostlin konopí - *Cannabis sativa*, *Cannabis indica* a *Cannabis ruderalis*. *Cannabis sativa* a *Cannabis indica* jsou rostliny fotoperiodické, pro kvetení je u nich rozhodující doba osvitů. Osvětlením lze ovlivnit rychlost kvetení. U *Cannabis ruderalis* to není možné, dozrává nezávisle na době osvitů, rozhodující je stáří rostliny. Proto je *ruderalis* v menší oblibě.

Za psychoaktivní účinky konopí jsou zodpovědné zejména dvě látky – D1 – tetrahydrocannabinol (THC), antibakteriálně účinný cannabidiol (CBD) (Mioviský, 2008).

THC, stejně jako jiné látky s potenciálem závislosti má centrální účinek, působí na receptory zprostředkující přenos neuronálního signálu. THC se váže na receptory, stejně jako látky s obdobným účinkem - anandamidy. Tyto tělu vlastní látky působí euforii, uvolnění a změněné vnímání (Kalina, 2003).

Z rostliny konopí lze úpravou získat tři typy drog - marihuana, hašiš (surová či různě upravená pryskyřice z konopí), hašišový olej.

Marihuana je drogou, která nás ve výzkumné části zajímá nejvíce. Jedná se o sušené květenství a horní lístky samičí rostliny konopí. Barva se dle kvality pěstování (typem odrůdy, způsobem pěstování, sušení) pohybuje v rozmezí od odstínů světle zelené po tmavě zelenou, až k černo-zelené.

Obsah psychoaktivních látek, potence, je tím větší, čím větší je podíl květů. Neoploďné samičí květy (*sinsemilla*) obsahují největší podíl THC v rostlině. Směrem k vrcholu rostliny

potence listů vzrůstá. V evropských zemích dle způsobu pěstování obsahuje v průměru 2-8% THC.

Pravděpodobně nejčastější forma užívání konopných drog je kouření ve formě vlastnoručně ubalené cigarety (joint). Ta obsahuje drť z okvětních lístků samičí rostliny konopí, často smíchanou v různém poměru s cigaretovým či dýmkovým tabákem. Blunt, obdoba jointu, kdy se konopná droga s případnými příměsemi (často nadrolený hašiš či hašišový olej) balí do tabákových listů. Sušina, která je kouřena může být složena z okvětních lístků rostliny, nebo i z květenství smíchaného s listy, ojediněle se lze setkat s kouřením listů obsahujících nepoměrně méně psychoaktivních látek, než je u květenství samotného. Stále více se na trhu objevují vaporizéry umožňující inhalaci THC, aniž by došlo k procesu hoření, další možnou a ne úplně neobvyklou cestou je peronální užití v pokrmech či nápojích (Mioviský, 2008).

Popsat účinky jakýchkoliv drog není jednoduché, vždy závisí na mnoha faktorech, k nimž nejčastěji bývají zmiňované osobnost jedince, jeho aktuální stav a psychické a fyzické rozpoložení, ale i pravidelnost užívání (Mioviský, 2008). Zatímco první zkušenosti s drogou bývají popisovány bez výrazných změn vnímání, pravidelní uživatelé mají zkušenosti intenzivnější (Stafford, 1997). Obdobnou zkušenost s psychedeliky popisuje Alan Watts (viz výše). Obecně lze říci, že po vykouření přiměřeného množství (vždy závisí na množství účinné látky a kvalitě zpracování konopí) se nejprve dostaví pocit sucha v ústech, může vzniknout nepříjemně vnímané bušení srdce spojené s pocitem úzkosti. Poté se dostavuje stav příjemného rozpoložení mysli, uvolnění, pocitu euforie, tendence ke smíchu. Nastupuje změna vnímání spíše příjemného rázu, zpomalené vnímání času, zostření barev, chuti, zvuků a hudby. Tento stav trvá různě dlouho, záleží na individuální vnímavosti a dávce THC, u vysokých dávek jsou popisovány i bohaté zrakové halucinace, v těchto případech se hovoří o účincích na organismus až v řádech hodin (Presl, 1995).

Počet uživatelů konopných drog tvoří v ČR, stejně jako v jiných zemích EU, třetí nejpočetnější skupinu uživatelů (po alkoholu a tabáku) návykových látek vůbec. Podle expertních odhadů UNODC, se konzumace konopných drog ve světě v posledním desetiletí zvyšuje. Svědčí o tom „zprávy o expertním nárůstu/snížení“, kde 45% ze 101 zemí, uvádí snížení jen 16% (Mioviský, 2008).

Evropské monitorovací středisko na základě studií metodiky EMCDDA odhaduje celoživotní prevalenci (alespoň jedna zkušenost za život) ve většině zemí EU v rozmezí 10-25% v populaci 15-64 let, patří sem i ČR s 20,3% v populaci 18-64 let. V USA je to v populaci 15-

64 48,8%. Co se týče užití konopí v posledním roce, udává EMCDDA při zahrnutí dostupných celopopulačních studií prevalenci v ČR 9,3% v populaci 18-64 let. V USA u vzorku obyvatel starších 12 let 10,6%. V dalších státech EU 1-11%. Úřad OSN pro drogy a zločin odhaduje, že v roce 2003 užilo konopnou drogu 4% celosvětové populace mezi 15-64 lety. Do kategorie „současných uživatelů“ řadí Evropské monitorovací středisko 4% dospělých občanů EU. Průzkum v ČR z roku 2004 vykazuje obdobné výsledky s 4,8% populace dospělých. V USA jsou procenta opět o něco vyšší, ve věkovém rozmezí 15-64 jde o 8,2% (Miovský, 2008 str. 188).

Zájem o genderové srovnání do své studie zahrnuje Psychiatrické centrum Praha v roce 2002 v mezinárodní studii GENACIS. Co se celoživotní prevalence týče, muži ji udávali v 26,3%, ženy v 16,1%, u zkušenosti s konopnou drogou v posledním roce je to u mužů 14,4% u žen 7,5%. Rozdíl je zde patrný (Miovský, 2008 str. 193).

Závislostí na konopných drogách nebo syndromem jejich problémového užívání trpí v USA (celopopulační průzkum zdraví) 3% populace (kohorta 15-64 let), v EU (EMCDDA) je odhad na 1% (Miovský, 2008 str. 190).

2.2 Úloha konopí v historickém kontextu světových kultur

Konopné drogy byly již v nejzazší historii součástí náboženských rituálů. Jedním z významných kulturních a historických fenoménů, na němž se podíleli velkou měrou psychoaktivní látky, mezi nimi i konopí, je šamanismus. Šaman se s psychoaktivními látkami setkává už v iniciačním procesu, který má nabourat jeho dosavadní způsoby chápání a hodnocení věcí i sebe, naučit kontrolované práci s vizemi. Ve stavu roztržitého prožívání budoucí šaman smrt, aby mohlo dojít k integraci jeho osobnosti a „znovuzrození“. Šaman musí prokázat schopnost zvládat zacházení s psychoaktivní látkou, extatické prožitky a integrovat pro jiné členy společenství poselství, jež na své cestě obdrží. Tím na sebe bere zodpovědnost spojenou s úlohou léčitele a zprostředkovatele poselství, s nimiž se na své cestě setká. Tento úkol vyžaduje velkou koncentraci a fyzickou kondici. Šamani proto patří k nejzdravějším členům ve své populaci, což nabourává stereotypní představu o narušeném a chorobném člověku užívajícím psychoaktivní látku. Normy a pravidla společnosti regulují užívání psychoaktivní látky pouze pro lidi, kteří jsou k tomuto poslání předurčeni a mají dané předpoklady.

Jednou z cest vedoucích k zachycení vývoje užívání psychoaktivních látek v nejzazší historii patří studium entoptických fenoménů, jedná se o jevy vznikající ve vlastním zrakovém čidle

nebo v rámci neurofyziologických struktur, jedinec tyto fenomény může vnímat jako fragmentární obrazy nebo i jako složité obrazce. Na základě studia entoptických fenoménů vzniklých pod vlivem psychoaktivních látek se usuzuje na jejich nápadnou podobnost s některými staršími nálezy a jejich ornamenty. Vzhledem ke zjištění nezávislosti entoptických fenoménů na druhu látky je těžké určit, jaké psychoaktivní látky byly v rámci jednotlivých kultur užívány. Entoptické fenomény odpovídají i znakům a symbolům misek, nalezených se semeny konopí (*Cannabis sativa*) v neolitickém nalezišti Eisenberg v Turýnsku. Jedná se o nejstarší archeologické nálezy dokládající využívání konopí. Účel misek se odhaduje na pálení konopí a ornamentální zdobení keramiky se dává do souvislosti s kultem uctívání obsahu nádob.

Původ konopí je přisuzován Číně. Zde se tkali z vláken rostliny látky, provazy a mimo jiné i první papír. Číňanům bývá také přisuzováno prvenství ve využívání konopí jako léku, za objevitele léčebných účinků konopí je považován císař Šen-Nung. Konopí je zmiňováno i v nejstarší dochované čínské knize, Knize písní. V další knize čínské lyriky, Devět písní, je již konopí popisováno jako svatá rostlina, květům dle autora sloužili jako kouzlo lásky a k věšteckým vizím. S šířením principů taoizmu v 6. Století př. n. l. je konopí stále více zatracováno a negativně hodnoceno. Jeho užívání je v rozporu a hlásáním taoismu souladu s přírodou s jasnou hlavou a čilým tělem. Druh, objevený poprvé v Číně zvaný *Cannabis sativa*, zařadil do botanické klasifikace C. Linné (Miovský, 2008).

V Japonské tradici konopí získalo jméno *osa*. Do šintoistických ceremoniálů pronikla konopná vlákna jako součást ceremoniálních tyčinek *gohei*, která měla zahánět zlé duchy. Ve starověkém šintoismu našlo konopí užitek i pro mnohé svatební rituály, předměty z konopí darované ženichem dokládali přijatelnost nevěsty, konopná vlákna navlékané nevěstou byla symbolem oddanosti, samotná marihuana se používala i ke spojení manželského páru a oslavení jejich jednoty (Robinson, 2004).

Kočovné kmeny *Árjů* ze střední Asie pronikly se svým animistickým náboženstvím, v němž hrálo důležitou roli konopí (*bhang*), kolem roku 2000 př. n. l do Indie, kde má dodnes silný náboženský význam. V posvátné indické knize *Atharva-véda* je jednou z pěti posvátných rostlin (Miovský, 2008). „Pán *bhang*“ bůh *Šiva* ji dle jedné z legend objevil na své pouti za samotou, při které hledal stín soužen žářem. Natolik jej konopí občerství, že jej pojímá za svou hlavní stravu. Konopí v Indii není spjata pouze s *Šivou*, Campell podává zprávy o obětování *bhang* *Višnovi*. Historicky se *bhang* dostává i do spojení s *Kali*, ženským

aspektem Šivy, ve středověkých tantrických rituálech. Konopí tak našlo v Indii široké spektrum využití, sloužilo jednak k odstranění úzkosti, pro potěchu a prohlubování prožitků, ale i k rituálům sloužícím ke komunikaci s božstvy a směřování k Nejvyššímu Bytí a odpoutání se od světských rozptýlení. Dnes je v Indii konopí užíváno potulnými askety, Sadhy. Sadhové praktikují celibát, půst a jiná odříkání a právě konopí jim pomáhá překonávat tato utrpení, dodává spirituální sílu a soustředění myšlenek na božské záležitosti, přibližuje k osvícení (Robinson, 2004).

Árjové přinesli náboženský význam konopí i do kultury Asyřanů, kde se konopí stalo i jedním z hlavních léků. Asyřané také pálili konopí v kouřových směsích, pro jeho moc přivést věřícího v kontakt s nadpřirozenými silami. Lékařský význam mělo konopí i v Egyptské kultuře, dokladem je lékařský rukopis, Ebersův papyrus. Výraz bhang je nalezen i ve starověkém perském náboženském rukopise Zend-Avesty, údajně samotného Zarathuštry v 7. století př. n. l. (Miovský, 2008). V legendě o zrození Zarathuštry, zakladatele zoroastrismu, má haoma (marihuana) centrální úlohu. Prorokova duše přichází na zem s deštěm, který dává vzrůst rostlinám, potravě krav jeho rodičů. Rodiče vypijí směs mléka krav a haomy a zplodí Zarathuštru, který přichází na svět se smíchem. Užívání haomy doporučuje Zarathuštra ženám toužícím po oplodnění a studentům hledajícím moudrost. Její užívání propůjčuje moudrost, zdraví, dlouhověkost a ochranu před zlou vůlí druhých lidí. V Zend-Avestě zoroastrijští hrdinové Gustap a Ardu, vypijí bhang pro její schopnost uvést duši do nebe a pro poznání božských tajemství. Dnes je zoroastrismus náboženství iránských Gabarů a Pársijů v Indii (Robinson, 2004).

S nejstarší poznámkou o užívání konopí v Evropě se lze setkat u zakladatele etnologie Hérodota z Helikarnássu, přestože se zdá, že své popisy přikrášlil, na základě vykopávek (Skythské hroby v jižní Sibiři, pohoří Altaj) se potvrdilo, že jeho popis očistného Skythského rituálu doprovázení duše zemřelého, je poměrně věrný. Výbojní kočovní Skythové do Evropy přinesli konopí v období kolem 8. století př. n. l. ze severu (Sibiř) a sice konopí rumištní (*Cannabis ruderalis*).

Řekové i Římané psychotropní účinky využívali. Galén píše o završování Římských hostin po jídání sladkých zákusků z konopných semen, pro udržení radostné a živé nálady. Demokritos popisuje nápoj ze směsi rostliny potamaugis (zřejmě konopí) a myrty ve víně navozující bujaré nálady a smích, ale i jasnovidecké stavy. Lékařské využití pro zklidňující,

uvolňující a analgetické vlastnosti popisují spisy lékařů Dioskorida a Galéna (Miovský, 2008).

S šířícím se křesťanstvím bylo využívání konopí na ústupu. Ve 3. století římský císař Konstantin konvertoval ke křesťanství a prohlásil je za státní náboženství. Další císař Theodosius Veliký zakázal praktikování jiných náboženství než je křesťanství, čímž vytlačil mnohé sekty využívající psychotropních účinků konopí. Kolem 12. století bylo konopí inkvizicí postavené mimo zákon. V roce 1484 byl vydán dekret prohlašující konopí za falešnou svátost. Konopí bylo natolik stigmatizováno, že stopy o jeho užívání se až do poloviny 19. století téměř neobjevují. Přestože se křesťanská tradice staví k psychotropním látkám do opozice, její eucharistická tradice se zrodila ze sakramentálních konceptů, ve kterých hraje ústřední roli konopí – hinduismus a zoroastrismus. Zmínky o konopí nalzáme i ve Starém zákoně. Kineboisin (pravděpodobně konopí) je součástí svčného mazacího oleje, který Bůh daroval Mojžíšovi. Britský lékař Creighton se domnívá, že „medová plástev“ v Šalamounově písni a „medové dřevo“ v knize Samuelově, označují konopí. V židovské tradici je rituální užívání konopí jako součást vonných kouřových směsí pozorovatelné až do 300 př. n. l. (Robinson, 2004).

S nástupem středověku je využívání konopí rozšířeno prakticky po celém světě, v Evropě převládá racionální pohled na využití konopí, pěstuje se pro technické, oděvní a lékařské účely.

V Arabském světě měli významnou roli při šíření konopných drog súfijové, příslušníci mystické islámské sekty, kteří rozšířili v islámských zemích zejména užívání hašiše (Miovský, 2008). Súfistický vůdce Haider, pocházející z Ramských hor, objevil účinky konopí kolem r. 500 n. l., se svým objevem se podělil se svými žáky. Jeho mnich Šeraz považoval rostlinu konopí za božský dar, „který má rozmetat stíny halící jejich duši a rozzářit jejich mysl“. Věřili, že vyvoláním extáze ve změněném stavu vědomí lze dosáhnout duchovního osvětlení, jednoty se svatým Duchem. Bhang pro muslimskou kulturu dodnes představuje ducha proroka, jež uschopňuje kontemplovat Věčné a osvobodování se z pout vlastního já. Vzhledem k zákazu pití alkoholu, obsaženém v Koránu, představuje užívání konopných drog v islámské kultuře dodnes určitou přijatelnou formou úniku, útěchu a pomoc v překonávání hladu a žízně.

Arabští kupci pak přivezli konopí kolem 13. století do Afriky, kde „dagga“ byla známa a užívána již dříve. Svátostí a lékem je u Pygmejů, Zulů a Hotentotů. Etiopská sionská

koptská církev si dodnes drží rituální užívání konopí pro eucharistickou praxi. S přivezením otroků z Etiopie na Jamajku, byla nepochybně převezena i spiritualita Etiopského křesťanství, čímž ovlivnila i rastafariánské hnutí. Afrika je také rodištěm vodní dýmky, jejíž mechanismus byl užíván k obnovení jednoty společenství. Ještě na konci 19. století Baloubové pro dosažení spolupráce a harmonie podmaněných kmenů používali daggu. Tradice kouření hašiše se stále zachovává v severní Africe, kde jsou v domech zvláště vyhrazené místnosti, a během kouření hašiše je mladá generace seznamována s tradicemi generací předcházejících.

Rastafariánské hnutí založené na Jamajce ve třicátých letech, kdy sem byli jejich předci přivezeni jako otroci z Etiopie. Etiopie je symbolem svobody, suverenity a spirituality. Etiopský císař Hailé Selassie je dokonce považován za vtělení Boha. Jeho příchod coby černého krále v Africe a Spasitele předpověděl prorok Mark Garvey. Rastafarianismus je nejen silně spirituální hnutí, oslavující africké dědictví černých Jamajčanů, funguje pro své členy i jako sociální, kulturní a politická filozofie. V centru je Ganja, „lék lidu“ či „bylina moudrosti“. Ganja očisťuje tělo i duši, připravuje k meditaci, přijetí moudrosti, ale i k obnovení společenské harmonie s druhými (Robinson, 2004).

2.3 Postoje a přístupy k užívání drog v moderní historii

Zatímco předchozí éra byla postojem k psychedelikám jakožto k nástrojům léčení, rituálním nástrojům pro komunikaci s božstvy a duchy, cestou poznání a vzhledů do přírody, v moderní historii narůstá profánní rekreační užívání drog. Užívání psychedelik bylo poznamenáno dobou rozvoje materiálních hodnot, odklonů od tradičních náboženství, ale zároveň rozvojem nových spirituálních hnutí. Zatímco v dobách šamanismu podléhalo užívání drog společenským pravidlům a užívat je mohl jen jedinec k tomu předurčený a schopnostmi vybavený, dnes je užívání čím dál tím více neřízené, spontánní a rekreační (Kohlová, 2008). Vedle nárůstu rekreačního užívání drog, se objevuje i užívání vyjadřující protest proti modernímu materialismu v podobě hnutí Hippiies či bohémské kultury, objevuje se užívání umělců pro inspiraci. Smékal spatřuje v nárůstu užívání drog i spojitost s motivem hledání spirituálních prožitků, jež jsou výsledkem duchovního hladu (Barnetová, 2008).

Ačkoliv se konopí v Americe zpočátku pěstovalo zejména pro hospodářské účely, s africkými otroky proniká do americké kultury i ve formě rekreačního užívání. Původní americké indiánské kultury následně vynalézají nový způsob užívání psychoaktivních látek – kouření (Miovský, 2008). Šíření konopí na počátku 20. století přispěli mexičtí dělníci, kteří přinesli marihuanové cigarety do New Orleansu, kde je běžně užívána v jazzových klubech, odtud se

rozšířilo rekreační užívání marihuany až do New Yorku, kde zájem stoupal vzhledem k zákazu prodeje alkoholu. Ve velkých městech vznikají bohémská konopná společenství. Zlom nastává v roce 1930, kdy je vytvořeno Oddělení pro narkotika a do jejího čela je jmenován Harry Anslinger. Anslinger zahajuje přísnou protidrogovou politiku, silně zaměřenou proti marihuaně. Společností se začal šířit strach z této látky. V roce 1937 byla marihuana ve 46 ze 48 státech Unie zakázána. Až do šedesátých let, kdy Anslinger odchází ze své funkce, není marihuana na pryskyřici pěstována vůbec. V polovině šedesátých let se situace obrací, vlnu represe a úzkosti, střídá vlna hojného experimentování. Od sankcí se ustupuje, výzkumy potvrzují, že obavy z marihuany jsou neopodstatněné, prokazují, že umírněná konzumace je nevede k závažným důsledkům (Stafford, 1997). Vlny protestu proti zákazům zahajuje i nonkonformní hnutí Hippies. Beatnická generace hledá v psychoaktivních látkách inspiraci, transcendenci a pravdu. Koncem šedesátých let se psychoaktivní látky šíří pouličním trhem i do dalších oblastí kultury, hudby, divadla, filmu i literatury (Kalina, 2003). Do popředí vystupují jména jako Rabelais, Crowley, Baudelaire, Gautier, Rimbaud, Yeats, Ginsberg a Kerouac. Konopí je užíváno nejen umělci a „rebely“ jdoucími proti konformnímu proudu společnosti, ale i alternativními proudy. Psychedelika jsou užívána nejen „rekreačně“, jako prostředek úniku od pozemských záležitostí, k inspiraci, sebepřesahu či k protestu nad materiálními hodnotami společnosti. S nárůstem užívání přírodních psychedelik se otevírá i zájem o obnovitelné zdroje, organické zemědělské metody a bytové komunitní alternativy, vznikají silná ekologická hnutí. Stoupá zájem o přírodní medicínu a léčivé hodnoty konopí samotného (Robinson, 2004). Vrcholem, ale i rozpadem rekreačního užívání psychedelik je rok 1967, „léto květin“. Po tomto období následuje protidrogová politika a rozvoj mechanismů kontroly užívání drog (Kalina, 2003).

V Evropě je vzhledem k odlišnému kulturně-historickému kontextu vývoj jiný. Vzhledem k historickému vytlačení a stigmatizování konopných drog křesťanstvím se u nás viditelně užívání psychedelik objevilo až v polovině 19. Století. V roce 1845 zveřejnil francouzský psychiatr Jacques J. Moreau zážitky účinků hašiše. Se svými bohémskými přáteli, mezi nimi byli Theophil Gautier, Charles Baudelaire, Alexander Dumas, zakládá Klub požívačů hašiše. Marihuana si i v Evropě našla cestu k umělcům, hudebníkům, hnutím spojeným s bohémským stylem života, od 50. let minulého století spojených i s beatníky. i ranní okultisté se zabývají účinky konopí v souvislosti s duchovními prožitky. Aleister Crowley, věnuje konopí esej „Psychologie hašiše“. Prožitky intoxikace přirovnává k mystickému vytržení vrcholných náboženských rituálů (Robinson, 2004).

Komunistický režim v ČR drogovou scénu před světem spíše uzavírá. K otevření trhu a drogové scény dochází v devadesátých letech. v roce 1993 se ČR hlásí k závazkům Úmluv OSN a vzniká 1. Vládní dokument „Koncepce a program protidrogové politiky na období 1993 – 1996“. ČR definuje základy protidrogové politiky. V témže roce je stanoven poradní orgán Mezirezortní protidrogová komise. První koncepce se snaží o vyvážený pragmatický přístup, nekriminalizuje uživatele, ale zároveň je proti legalizaci. V roce 1998 je už postoj odlišný. Koncepce klade důraz na represivní opatření, oblasti administrativní kontroly a prevence. Vznikají nové zákony a tvrdá opatření. Novelizace trestního a přestupkového zákona stanovuje postih za držení drogy pro vlastní potřebu. Dodnes dochází k diskuzím ohledně legalizace a represí. Dodnes ČR hledá vyvážený přístup (Kalina, 2003).

2.4 Uživatel marihuany v perspektivě výzkumů

Marihuana bývá nejčastěji zkoumána v kontextu psychosociálních rizik, mnohdy dle mého názoru nadhodnocovaných. Marihuana patří k drogám měkkým. V oblasti vzniku závislosti je obecně sdílen názor, že konopné drogy nevyvolávají somatickou závislost. Psychická závislost se dostavuje zhruba u 8-10% dlouhodobých uživatelů (Kalina, 2003). Co se týče schopnosti návykových látek vyvolat závislost, zaujímá marihuana ve zprávě Ústavu preventivního lékařství z roku 2001 poslední místo spolu s kofeinem, před nimi je řazeno vzestupně nikotin a kokain, alkohol, heroin (Zábranský, 2001).

Výzkumy v oblasti psychosociálních rizik shrnuje Miovský, který vychází z analýz Akademie věd a zpráv WHO publikovaných v roce 1997. Postoj k marihuaně jako k „vstupní droze“ považuje Miovský za dávno vyvrácený. Přestože je marihuana v drogové historii uživatelů tvrdých drog často zmiňována, opačný vztah nebyl prokázán. Existence velké populace uživatelů marihuany, kteří tvrdé drogy pravidelně neužívají, tento postoj vyvrací. V oblasti psychiatrických diagnóz, jako jsou deprese či psychózy, panické stavy a stavy úzkosti, může být dle Miovského užívání marihuany spouštěcím mechanismem vrozených predispozic těchto diagnóz, jedná se však o výjimečné případy (Miovský, 2001). Při nadměrném, dlouhodobém a častém užívání má marihuana prokazatelný vliv na kognitivní funkce, ke zhoršení dochází u krátkodobé paměti a soustředění. S uživateli marihuany bývá také spojováno snižování motivace. Narušení motivace je prokazatelné u chronických uživatelů marihuany. Jsou však popsány i případy chronických uživatelů schopných normálního fungování a zvládajících náročnou profesi. Z čehož Miovský usuzuje na existenci širších souvislostí, jež je nutno vzít v potaz (Miovský, 2001).

Osobnost uživatelů marihuany byla zkoumána od 60. let. NEO-FFI, ve svém zkoumání osobnosti uživatelů marihuany použil i Fridberg a kol., uživatelé marihuany dosahovali vyššího skóre v otevřenosti, ale menšího v přívětivosti a svědomitosti. Co se týče skóre v neuroticismu a extraverte byly výsledky u uživatelů i neuživatelů marihuany bez významných odchylek (Fridberg, 2010). Ke stejným výsledkům dospěl Terracciano za použití revidovaného osobnostního inventáře NEO-PI-R (Terracciano, 2008). Další charakteristiky zmiňuje v přehledové studii Murray, uvádí větší nonkonformitu, otevřenost, vyšší sebevědomí a menší zodpovědnost uživatelů marihuany (Murray, 1986). Zvýšenou potřebu prožívání vzrušení, potřebu vyhledávání nových, rozmanitých a intenzivních prožitků (sensation seeking orientation) u uživatelů marihuany potvrdili Satinder a Black (Miovský, 2008). Tuto potřebu zmiňují ve svém výzkumu Franzini a McDonald, kteří o uživatelích marihuany hovoří jako o jedincích se zvýšeným zájmem o jógu, meditaci a mystiku (Franzini, 1973). Komplikací výzkumů osobnosti uživatelů marihuany bývá častá kombinace užívaných drog. Otázkou také zůstává, zda jde o vliv drogy na uživatele či vlivu osobnosti na užívání drogy (Miovský, 2008).

Výzkumů zabývajících se spiritualitou uživatelů marihuany bylo provedeno jen velmi málo, spíše se zabývají psychedeliky obecně. Mnoho transpersonálních psychologů a chemických mystiků se snažilo prokázat spirituální či mystickou povahu prožitků intoxikace psychedeliky. Například dvojité slepý experiment W. N. Pahnka, kdy na velkopáteční bohoslužbě jedné skupině podal psilocybin a druhé placebo za účelem prokázat schopnost psilocybinu vyvolávat mystické zkušenosti. Jiní badatelé popisují vlastní zkušenosti s psychedeliky, ve snaze prokázat je jako spirituální či mystické. William James popisuje zkušenosti s nitrooxydem a etherem, Aldous Huxley popisuje mystické zkušenosti s halucinogeny v knize „The Doors of Perception“ (Holm, 1998). Stanislav Grof popisuje transcendentní efekt LSD. Kenneth Ring (1988) dokonce hovoří o podobnostech zkušeností s psychedeliky se zkušenostmi blízké smrti („near-death experience“). Podobnost vidí v transformativním charakteru obou zkušeností, jež mění hierarchii životních hodnot, přijetí nevyhnutelnosti smrti, orientace na přítomnost a zvýšený zájem o náboženské záležitosti. K obdobným závěrům dochází Grof a Halifax při srovnávání pacientů s rakovinou s jinými klienty na psychedelických sezeních. Dle K. Ringa mohou být psychedelika jednou z cest otevírajících prostřednictvím mystických zkušeností pozornost ke spirituálnímu životu. Neměli by však tento život nahrazovat (Ring, 1988).

Prožitky vyvolané marihuanou označuje za spirituální i výše zmíněný Alan Watts (1968). Marihuana dle něj umožňuje vstup do „kosmického vědomí“, kdy se vnímání času mění, zpomaluje, přítomný okamžik dostává novou kvalitu. Polarita věcí splývají v jednotě se světem, i sám člověk se stává mikrokosmem v makrokosmu, obsahuje vnitřní energii vesmíru, která představuje vznik, ale i zánik, život, ale stejně tak i smrt. Stírání rozdílů ve prospěch vyšší pravdy a jednoty popisuje i James v knize „Druhy náboženské zkušenosti“. Nepochopení mystických zkušeností vyvolaných psychedeliky spatřuje Watts v západní náboženské tradici. Naději vidí ve vzrůstající oblibě východních náboženských směrů, respektujících představu sjednocení člověka s transcendentní skutečností.

Vlivem religiozity a spirituality na užívání návykových látek se zabývá i Thomas M. Allen. Religiozitu vnímá Allen jako systém praktik, doktrín, k němuž patří sociální stmelení. Spiritualitu jako individuální vztah a pocity ohledně Boha či vyšších sil. Ve svém výzkumu stanovuje hypotézy, v nichž považuje religiozitu za ochranný faktor před užíváním návykových látek, zatímco spiritualitu za rizikový faktor. Religiozita jakožto ochranný faktor je výzkumem potvrzena. Data prokazují významný vztah mezi religiozitou a užíváním návykových látek, zvláště tvrdých drog, nevýrazný vztah byl pouze u alkoholu. Hypotéza, že spiritualita zvyšuje riziko užívání návykových látek, byla prokázána pouze u tvrdých drog, u marihuany a alkoholu vztah nebyl významný (Allen, 2009).

Uživatelé marihuany do výzkumu hodnot a přesvědčení zahrnuli Michael Lerner a Michael Lyvers. Lerner a Lyvers se pokouší o mezikulturní srovnání Australanů a Izraelců v mystických přesvědčeních a v životních hodnotách. Zabývali se uživateli psychedelik, marihuany a alkoholu. V dotazníku mystických přesvědčení skórovali uživatelé psychedelik signifikantně výše než uživatelé ilegálních drog, v čele s marihuanou, nejnižší skórovali uživatelé alkoholu. Mezi kulturami se neobjevily žádné výrazné rozdíly. V dotazníku životních hodnot se kulturní rozdíly respondentů projevily. Opět nejvýše skórovali uživatelé psychedelik, a to i ve spirituálních hodnotách. Mezi uživateli marihuany a alkoholu nebyl shledán významný rozdíl (Lerner, a další, 2006).

V našem prostředí se spiritualitou uživatelů marihuany se zabývá Radmila Lorencová, která ve svém výzkumu srovnává uživatele marihuany s uživateli alkoholu prostřednictvím Pražského dotazníku spirituality. Nalézají významné rozdíly zejména v dimenzi mysticismu ($t=2.45$), v níž uživatelé marihuany skórují signifikantně výše. Dále byli dotázáni, zda některé z položek dotazníku vystihují jejich prožitky po užití drogy, z 81 respondentů odpovědělo

kladně 60, nejčastěji zmiňovaná droga byla LSD (30 respondentů) a marihuana a hašiš (27) respondentů. Respondenti přisuzující spirituální prožitky droze skórovali ve čtyřech z šesti dimenzí dotazníku signifikantně výše. Lorencová srovnává výsledné skóry i s postoji k víře, uživatelé otevření k otázkám víry či věřící dosahují vyšších skóre než nevěřící uživatelé, pro něž je marihuana pobavením či relaxací (Lorencová, 2011).

Některé studie nahlíží na spiritualitu jako na ochranný faktor před zneužíváním návykových látek. Steve Sussman prostřednictvím adaptace Systems of Belief Inventory objevuje negativní korelace spirituality s měsíčním užíváním marihuany, alkoholu a cigaret. Za limity své studie považuje použití nevalidní škály spirituality a nezohlednění náboženské příslušnosti, což může mít zkreslující efekt (Sussman, 2004). O dva roky později provádí Sussman obdobný výzkum. Přestože shledává spiritualitu v předchozí studii za faktor ochranný, nyní objevuje potenciál opačného vztahu. Inspirován zmínkami o užívání drog za účelem posílení spirituality vytváří dvě dimenze spirituality – dimenzi specifickou pro uživatele drog, vztahující se k přesvědčení o užívání drogy jako spirituální praxi a dimenzi specifickou pro neuživatele drog, měřící participaci ve spirituálních skupinách a závazky ke spirituálním praktikám jako jsou modlitby. Obě dimenze spirituality pak analyzuje ve vztahu k pěti typům drog – alkoholu, cigaretám, marihuaně, stimulantům a halucinogenům. Dimenze spirituality specifická pro neuživatele drog negativně korelovala se všemi typy drog. Spiritualita specifická pro uživatele drog pozitivně a signifikantně korelovala se všemi pěti typy drog. Čímž dokazuje, že spiritualita může být rizikovým faktorem v užívání drog (Sussman, 2006).

Autoři výzkumných článků se setkávají se spoustou limitů, komplikací a problémů. Prvním z nich bývá vůbec nejednotné definování spirituality, což se odráží do metod pro její zkoumání. Thomas Allen vymezuje spiritualitu ve vztahu k individuálním prožitkům, přesto se ale nevyhne náboženským termínům jako je Bůh (Allen, 2009). Sussman přiznává v limitech svého výzkumu neprokázanou validitu svého Inventáře. Problematické bývá také časté využívání studentů pro výzkumné účely, kteří bývají mnohdy specifickou populační skupinou. Nelze však odhlédnout k pozitivům, jež bádání v této oblasti přinášejí. Objevení ochranného potenciálu spirituality před zneužíváním návykových látek je hojně aplikováno v léčebných terapeutických komunitách. Komunita Anonymních Alkoholiků ve svých 12-ti krocích obsahuje mnoho spirituálně laděných pasáží. Nalezneme v nich zmínky o silách přesahujících člověka, jež mu pomohou překonat obtíže, zmínky o Bohu, meditaci a modlitbách.

Otázkou tak zůstává nakolik je užívání drog výrazem hledání spirituálního prožitku či uspokojení spirituálního hladu, dále nakolik spirituální nasycení jinými způsoby může být protektivním faktorem před zneužitím návykové látky či zda existuje možnost, že návyková látka obrátí naši pozornost ke spirituální cestě životem, a u jaké osobnosti člověka lze duchovní obrácení očekávat? Touha po zodpovězení těchto otázek by měla inspirovat k výzkumům nadějných na jejich zodpovězení.

EMPIRICKÁ ČÁST

1. Cíle výzkumu, záměr

Užívání konopných drog je často označované za společenské či „rekreační“, nahlíží se na něj jako na odreagování se od běžného uspěchaného života dnešní společnosti (Kohlová, 2008). Na historickou spjatost konopných drog s náboženskými rituály, se dnes zapomíná. Přitom, jak již bylo zmíněno, byly k náboženským rituálům používány od nepaměti. Skythové jej používali při rituálech doprovázení duše zemřelého už v 8. století př. n. l. Šamanům mělo pomoci ke komunikaci s duchy a k náhledu na transcendentní skutečnosti (Miovský, 2008). Bhang, svatá rostlina indického hinduismu je přivedena na svět bohem Šivou za účelem směřování k Nejvyššímu bytí či k odreagování se od světských starostí. Zrození Zarathuštry je plně zmíněn o haomě, doporučované samotným Zarathuštrou za účelem získání moudrosti či oplodnění.

Přestože křesťanství konopné drogy zatracuje, ve druhé polovině dvacátého století do naší kultury opět pronikají. Konopné drogy se stávají prostředkem odporu proti materiálním hodnotám moderní společnosti, prostředkem úniku od ní ale také inspirací pro mnohé umělce, jako nástroj inspirace pronikají k beatnické generaci, a do bohémské kultury (Robinson, 2004). V šedesátých letech vzniká nový směr v psychologii reflektující zájem o nová spirituální hnutí, o východní meditační systémy a mystické zkušenosti - transpersonální psychologie, psychedelické zkušenosti se stávají předmětem bádání odborníků (Plháková, 2006). S postupnou sekularizací západu se zvedá vlna zájmu o východní meditační a spirituální systémy (Říčan, 2006). Sekularizace, odklon od tradičních forem náboženství spojených s odporem k návykovým látkám tak otevírá cestu ke konopným drogám jako k nástrojům k zaplnění vzniklého prázdného místa a uspokojení „spirituálního hladu“ (Barnetová, 2008). Přestože se spirituální aspekt užívání konopných drog může zdát spíše historický sekularizace a obliba ve východních spirituálních systémech potenciál spirituálního aspektu zvyšuje. Stejně tak i účinek drogy, pro který byla využívána k náboženským rituálům, zůstává stejný a i s jeho spirituálním potenciálem.

Záměrem výzkumného snažení je tedy nalézt spojitost mezi užíváním konopné drogy - marihuany a spirituálním prožíváním i mystickými zkušenostmi. Právě z tohoto důvodu je zvolen kvantitativní charakter výzkumu – skrze větší (respektive středně velký) vzorek respondentů a jeho srovnání s kontrolní populací prokázat, že užívání marihuany pro mnohé uživatele přináší spirituální a mystické prožitky.

Prokázání spirituálních prožitků uživatelů marihuany není jediným záměrem, nabízí se ještě jeden, vedlejší záměr. Existuje celá řada výzkumů směřujících do oblasti patologie a psychosociálních rizik spojených s užíváním marihuany. Tedy oblastí akcentující „negativa“ a „ztráty“ vycházejících ze zkušenosti s marihuanou. Dle mého názoru je třeba ale zabývat se i tím, co může uživatelům tato zkušenost přinést, jaké další prožitky mohou být důvodem užívání marihuany a jaké jiné zkušenosti stojí v pozadí užívání marihuany, jež mohou být doposud opomíjeny, přičemž není mým záměrem popírat existenci rizik v oblasti užívání marihuany, které není vhodné zlehčovat či opomíjet. Nicméně bylo prokázáno, že marihuana je drogou „měkkou“ a dosavadní postoje o vysokých rizicích jsou již překonané, přesto stále ve společnosti existují negativní a stereotypní postoje a stále se akcentují rizika, tedy negativa, jež mohou zabraňovat v pragmatickém přístupu k uživatelům marihuany. Cestu zkoumání pozitivně vnímaných aspektů jako je spiritualita vnímám jako jednu z možných alternativ vedoucích k odhlédnutí od negativních konotací spojených s konopnými drogami a tedy i jako možné nahlížení na další zkušenosti, jež mohou přispět k celostnímu pohledu na uživatele marihuany a jejichž poznání může vést k pragmatickému přístupu.

2. Hypotézy

Ze snahy prokázat spirituální aspekty užívání marihuany vyplývá volba kvantitativního charakteru výzkumu s hlavním záměrem srovnat výsledky v Pražském dotazníku spirituality s populací jinou, kde nebude specifickým společným znakem užívání konopných drog. Za tuto skupinu byl zvolen soubor 410 -ti respondentů, na základě kterého byly vytvořeny normy pro výše zmíněný dotazník. Jedná se o soubor tvořený vysokoškolskými studenty humanitního (250), přírodovědného (50) i technického (47) zaměření, studenty středních škol (56) a smíšenou skupinu nestudujících dospělých (30). Jedná se o skupinu různorodou, i když s převahou vysokoškolských studentů (81%). Je možno na ní tedy pohlížet jako na specifickou skupinu. Nicméně se jedná o studenty vyrůstající povětšinou sekulárně a v dostupnosti jiných duchovních tradic stejně tak jako většinová společnost, což má na spiritualitu nosný a významnější vliv než jakým může být vzdělání. Dalším podstatným faktorem mé volby je nedostupnost jiných norem a poloviční výskyt vysokoškoláků či vysokoškolsky vzdělaných respondentů (46%) v mém výzkumném vzorku, který případné rozdíly může zmírnit. Výsledky Pražského dotazníku spirituality byly i srovnány mezi skupinami uživatelů konopných drog vzniklých na základě rozdílného vzdělání pomocí analýzy rozptylu a nebyl zjištěn žádný zásadní rozdíl. Na všechna zmíněná fakta se snažím

v průběhu interpretace dat brát ohled. Ze srovnávacího charakteru výzkumu vyplývá i následující a nosná hypotéza výzkumu:

H1: Ve výsledcích jednotlivých faktorů Pražského dotazníku spirituality existuje signifikantní rozdíl mezi uživateli marihuany a kontrolní skupinou.

Ke tvorbě dalších hypotéz přispěla i inspirace předchozích výzkumů a jejich výsledků. Celá řada zmíněných výzkumů kladla psychedelické látky, včetně konopných drog do souvislosti s mystickými prožitky (W. N. Pahnk, A. Huxley, Lerner a Lyvers, K. Ring, A. Watts, R. Lorencová), pro něž byly v mnoha náboženských tradicích využívány. Prostřednictvím faktoru Mystiky, obsaženém v použitém Pražském dotazníku spirituality, se snažím odhalit mystické prožitky uživatelů konopných drog a porovnat je s kontrolní skupinou. Na základě toho vzniká následující hypotéza:

H2: Uživatelé marihuany dosahují signifikantně vyšších skóre ve faktoru Mystika oproti kontrolní skupině.

Dále se zabývám výsledky uživatelů marihuany nezávisle na kontrolní skupině. Mystické prožitky byly spojeny v předchozích výzkumech spíše se silnějšími psychedelickými látkami jako je LSD, psilocybin atd. (Holm, 1998). Mnoho výzkumů poukazuje na problematičnost kombinace jednotlivých drog, například Radmila Lorencová. Lorencová se uživatelů marihuany pomocí dotazníku PSQ dotazuje, na další drogy, které položky PSQ nejvíce vystihují. K často zmiňovaným drogám patřilo LSD. Výše zmíněná fakta byly inspirací k dotázení se respondentů na další pravidelně užívané drogy. S ohledem na přítomnost ostatních drog, jsou hodnoceny skóre v PSQ, přičemž se domnívám, že zkušenosti s jinými psychedelickými látkami budou skóre v Mystice PSQ zvyšovat.

H3: Uživatelé marihuany, v jejichž drogové historii se objevují halucinogeny (LSD, psilocybin) budou mít vyšší skóre v položkách spirituality než ti, kteří halucinogeny nikdy neužívali.

Vzhledem k časté, ne-li bezvýhradné kombinaci konopných drog s jinými jsem se rozhodla položit otázku po hlavní droze uživatelů. Vzhledem k výsledkům předchozích studií se zdá, čím silnější droga, tím silnější spiritualita. Lerner a Lyvers zahrnuli uživatelé psychedelik, marihuany a alkoholu. Skóre v mystice lineárně stoupalo s ohledem na silnější psychedelický účinek drogy. Alkoholici skórovali nejnižše, uživatelé psychedelických látek nejvýše. Stejně tak jako je naším zájmem zkoumat vliv silnějších psychedelických látek, zajímáme se i o vliv

kombinace alkoholu, cigaret a marihuany, přičemž, jak již bylo zmíněno, zatímco kombinaci marihuany se silnějšími drogami předpokládáme jako zesilující faktor pro skóry v PSQ, u uživatelů, kteří tíhnou spíše k drogám „lehčím“, například k alkoholu či cigaretám, očekáváme vliv na skóry v PSQ spíše nižší.

H4: Uživatelé marihuany označující za hlavní drogu halucinogen či marihuanu, budou mít vyšší skóry v dotazníku spirituality než ti, kteří označí za hlavní drogu alkohol či cigarety.

V rámci výzkumného souboru nás také zajímal vliv množství, dlouhodobosti a frekvence užívání motivovaný zmínkami větším potenciálem halucinatorních vizí při vyšších dávkách užívané látky (Presl, 1995). Přičemž s vyšší dávkou marihuany stoupá potenciál zrakových halucinací a vizí a tím i možnost jejich interpretaci jako mystické.

H5: Se stoupající spotřebou, frekvencí a dlouhodobostí užívání marihuany stoupá skóre ve faktorech Pražského dotazníku spirituality, a to zejména ve faktoru Mystika.

Užívání marihuany je často označované za „rekreační“ či společenské (Kohlová, 2008). Právě proto byla zvolena i otázka jak užívání konopných drog vnímají samotní uživatelé s možností tří odpovědí. První je společenská záležitost, druhá odpoutání od všední reality a třetí vypsání vlastní odpovědi. Přitom odpoutanost má zahrnovat odreagování s rozměrem přesahu, jak je vysvětlováno i respondentům. Tato otázka je zvolena k poukázání na existenci řady dalších interpretací užívání marihuany, rozšiřující častý pohled na marihuanu jako společenskou drogu. Ale ukáže i jejich souvislost se spiritualitou, přičemž společenské důvody vnímám jako potenciál k nejnižšímu skóre ve spiritualitě.

H6: Uživatelé marihuany, kteří vnímají jejich užívání konopných drog za společenské, budou mít nižší skóre než uživatelé vnímající jejich zkušenost jako „odpoutání“.

Poslední hypotéza vyplývá ze samotné definice spirituality. Allan Watts, Stanislav Grof, ale i jiní spojují spiritualitu s východní náboženskou kulturou, která se k nám dostává v době šíření pojmu spiritualita. Východní kultury vnímá Watts jako otevřenější psychedelickým prožitkům na rozdíl od naší křesťanské laděné kultury. Postoje k víře uživatelů marihuany zjišťují prostřednictvím otázky v demografickém dotazníku s možností tří uzavřených odpovědí – věřící, nevím či sympatizuji s nějakou vírou či mám víru vlastní, nevěřící. Přičemž prostřední varianta umožňuje ukázat otevřenost člověka k otázkám víry a třetí poukazuje na ateistické tendence, v dnešní době pojené zejména s odmítavým postojem ke křesťanství (Grof, 2000), (Watts, 1968). Na základě názorů Grofa a Wattse se domnívám, že

v závislosti na postoji k víře bude mezi respondenty ve výsledcích v Pražském dotazníku spirituality rozdíl.

H7: Mezi uživateli marihuany bude v závislosti na jejich postoji k víře statisticky významný rozdíl ve výsledcích PSQ.

3. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor uživatelů marihuany je srovnáván se skupinou kontrolní. Kontrolní soubor byl již popsán. Jedná se o 410 respondentů, především VŠ studentů humanitního, přírodovědného a technického zaměření, dále studenty SŠ a nestudující skupinu dospělých osob. Na základě tohoto vzorku vznikají normy Pražského dotazníku spirituality. Zaměřeného na osoby vychovávané povětšinou sekulárně v dostupnosti jiných duchovních tradic.

Kvůli možnosti odlišných výsledků na základě vzdělání jsme provedli na našem vzorku analýzu rozptylu výsledků PSQ mezi skupinami na základě vzdělání. Byl nalezen jen jeden signifikantní rozdíl a to ve faktoru Pospolitosti. V tomto faktoru skórovala skupina respondentů se základním vzděláním signifikantně níže ($\text{sig}=0,035$). Rozdíl byl tedy vytvořen na základě odlišnosti respondentů se základním vzděláním oproti dalším skupinám. Mezi ostatními skupinami již výrazné rozdíly nebyly. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu čtyřčlennou, oproti zbylým 35 respondentům, a pouze o jeden faktor PSQ, neměl by tento rozdíl výrazně ovlivnit výsledky analýzy dat a zároveň vytvářet výrazné odlišnosti v komparaci skupin na základě odlišného vzdělání respondentů.

Náš vlastní výzkumný soubor je tvořen 39 uživateli marihuany. Zahrnuje v sobě 10 žen a 29 mužů. Genderová nevyrovnanost vzorku je vzhledem ke zjištěním předchozích výzkumů logická. Například mezinárodní studie GENACIS uvádí v celoživotní prevalenci muže v 26,3% a ženy v 16,1%, u zkušenosti s konopnou drogou v posledním roce je to u mužů 14,4% u žen 7,5% (Mioviský, 2008 str. 193). Průměrný věk výzkumného vzorku činí 23,6 let. Nejčastější věk respondenta byl 22 (8x) nebo 23 let (7x). Nejstarší respondent měl 30 let, nejmladší 20. České národnosti bylo 37 respondentů. Jeden respondent národnosti Ruské, jeden Bulharské, oba žijí na území ČR dlouhodobě a z toho důvodu byli do výzkumu zahrnuti. Většina respondentů má dosažené vzdělání s maturitou (24), 7 respondentů má vysokoškolské vzdělání, 4 jsou vyučeni a 4 mají základní vzdělání. Co se týče ekonomické aktivity, největší část respondentů tvoří osoby se stálým zaměstnáním (18) – z nich jsou 4 vysokoškolsky vzdělaní, další větší skupinou jsou studenti VŠ (13), 6 respondentů je střídavě příležitostně zaměstnáno a 2 jsou bez zaměstnání. Oproti kontrolní skupině tak existuje ve

vysokoškolském vzdělání rozdíl. Průměrná délka užívání marihuany činí 7,65 let, četnost 4x do týdne a průměrná spotřeba je 2,4 gramu marihuany. Přičemž nejkratší doba užívání činí tři roky a nejdelší 15 let. Nejnižší množství činí 0,1 gramů s intervalem 2x za měsíc, nejvyšší množství je 7,5 gramů za týden při denním užívání marihuany. Nejčastěji zmíněnou další drogou v drogové historii respondentů je alkohol (uveden 36x), dále cigarety (33x), LSD (23x), extáze (23x), psilocybin (22x). Vzhledem k časté kombinaci užívaných drog, byla respondentům položena otázka, kterou drogu považují za hlavní. Marihuana to byla pro 15 respondentů, cigarety pro 13, alkohol u 7, pro jednoho to byl vždy LSD, psilocybin a jeden dokonce uvádí kávu. Pro častý výskyt halucinogenů – LSD a psilocybinu jsem se rozhodla zkoumat, zda existuje vztah mezi touto zkušeností a výsledky v PSQ. Věřící byli 4 respondenti, nevěřících bylo 12 a otevřených otázkám víry, tedy nejistých či sympatizantů či osob s vlastní vírou 23. Užívání marihuany jako společenskou činnost vnímá 21 uživatelů, jako odpoutání od všední reality 8 uživatelů a jiné důvody udává 10 uživatelů.

Respondenti byli vybráni na základě pravidelného užívání marihuany – tedy alespoň jednou měsíčně po dobu minimálně tři roky. Jednou za měsíc užívají marihuanu pouze dva respondenti, ostatní už minimálně jednou za týden. Další podmínkou bylo vyplnění dotazníku mimo účinek drogy, aby nedošlo ke zkreslení výpovědí respondentů. Všem respondentům byla zaručena anonymita a poskytnutí výsledků výzkumu. Všem byl poskytnut dostatek času na vyplnění dotazníků. Respondenti byli požádáni o odpovědi, které nejvíce vystihují jejich cítění a názor. Všichni měli prostor pro případné dotazy.

Participantů byli vybráni ve snaze zahrnout co nejširší a nejrozmanitější populaci. Vyžít byl princip sněhové koule (snowball sampling). Základ principu je „nabalování“ dalších a dalších participantů na již vzniklou skupinu prostřednictvím známých a kontaktů na další osoby splňující kritéria výzkumného souboru. Vzhledem k riziku vzniku nereprezentativního vzorku osob se doporučuje zaměřit se už v nulté fázi na výběr participantů z co nejširších socioekonomických a demografických kategorií a vyjít z co největšího počtu nultých fází. V další fázi by měl probíhat výběr kandidátů z kontaktů takovým způsobem, aby byla zachována reprezentativnost výzkumného souboru. Při výběru respondentů jsem vycházela z výše zmíněných doporučení a v nulté fázi bylo kontaktováno 7 osob z různorodých prostředí, různorodým zaměstnáním a vzděláním. Kontaktovaní respondenti se navzájem neznali. Na ně se nabalovali další. S ohledem na snahu získat co největší vzorek respondentů bylo z původních 46 osob vyřazeno pouze 7. 4 pro chybné nebo neúplné vyplnění dotazníků,

1 pro nesplněná kritéria – příliš krátká doba užívání marihuany a 2 pro respondenty přiznaný vliv účinku drogy během vyplňování dotazníku.

4. Metody sběru dat - dotazník

Metodou sloužící ke sběru dat je, jak už bylo řečeno, dotazník. Jedná se o dotazník složený ze dvou částí. První částí je a dotazník tvořený autorkou práce. Kromě klasických demograficky orientovaných otázek jako je věk, pohlaví, národnost, vzdělání (základní, středoškolské bez maturity/vyučen, maturita, vysokoškolské) a ekonomická aktivita (student, střídavé příležitostné zaměstnání, stálé zaměstnání, bez zaměstnání), jež slouží spíše ke snadnějšímu popisu výzkumného souboru, než k samotnému záměru výzkumu obsahuje dotazník i otázky směřované k oblastem vycházejících z našich hypotéz, ze zájmu zkoumat vztah mezi spiritualitou respondentů a jejich užíváním konopných drog, drogovou historií, vnímáním samotné zkušenosti užívání konopných drog a postoji k víře.

Z oblasti konopných drog jsou to otázky, jak dlouho, jak často a jaké množství drogy respondenti spotřebují. Jaké další drogy užili a která ze všech zmíněných je v jejich očích ta hlavní.

Oblast vnímání užívání marihuany zahrnuje uzavřená otázka se třemi možnostmi odpovědi: jako společenskou záležitost, odpoutání od všední reality a možnost pokud je to jinak vypište.

Oblast postojů k víře zahrnuje opět uzavřená otázka se třemi možnostmi odpovědět: jsem věřící, jsem nevěřící, nejsem si jist nebo sympatizuji s nějakou vírou nebo mám víru vlastní.

Další částí dotazníku a nezbytnou pro samotné zkoumání spirituality uživatelů marihuany je Pražský dotazník spirituality.

4.1 Pražský dotazník spirituality (PSQ 36)

PSQ 36 vychází z dlouhodobého záměru autorů, tedy P. Říčana a P. Janošové, poznat, jak spirituálně žijí lidé, kteří náboženství opustili nebo se s ním nikdy osobně nesetkali, zůstalo jim lhostejné, případně je s odporem odmítli. Žádný ze zahraničních dotazníků pro tyto účely plně nevyhovoval, protože jejich otázky obsahovaly slova jako spasení, Kristus, Bible apod., dále autory frustrovalo, jak málo pozornosti američtí autoři věnují emočnímu aspektu spirituality. To vše byly důvody pro tvorbu vlastního dotazníku (Říčan, 2007).

Autoři měli hned několik významných inspirací. Pro začátek jmenuji mnohé diagnostické metody.

Jedním z prvních pokusů vytvořit dotazník spirituality nezávisle na příklonu k určitému náboženskému směru byl Elkinsův Dotazník spirituální orientace s devíti subškálami, z nichž každá odpovídá jedné z komponent humanisticko-fenomenologické spirituality:

1. Transcendentní dimenze, o jejíž přítomnosti svědčí přesvědčení, že život má tuto dimenzi, jež ovšem musí být založeno zkušenostně, ideálně v podobě maslowovského vrcholného prožitku.
2. Osobní jistota smyslem života, založená na autentickém hledání.
3. Životní poslání, pocit odpovědnosti vůči životu, „nalezení života skrze jeho ztrátu“.
4. Zakoušená posvátnost celého života, včetně prožitků považovaných běžně za „obyčejné“.
5. Nezávislost na materiálních hodnotách, jež nemohou uhasit „ontologickou žízeň“.
6. Altruismus – soucit, aktivní láska a touha po spravedlnosti pro celé lidstvo.
7. Idealismus – vizionářská oddanost myšlence zlepšení světa.
8. Vědomí tragičnosti lidské existence. Toto vědomí dává životu existenciální vážnost a zároveň – paradoxně – podporuje radostné oceňování života.
9. Ovoce spirituality – zřetelný vliv zmíněných prožitků, postojů a přesvědčení na vztah k sobě, k druhým, k přírodě a k tomu, co člověk považuje za Nejvyšší, ať je to cokoli.

Dalším inspirací byl Hoodův Dotazník mystiky. Přestože tato metoda nemá spiritualitu v názvu, bezpochyby do této skupiny patří. Mystická zkušenost se obecně považuje za „centrální pro spiritualitu“ (Říčan, 2006). Položky Hoodova dotazníku popisují prožitky dobře známé mystikům různých náboženství. Některé zmiňují výjimečné city a stavy, jako ztráta pocitu prostoru a času, kontakt s poslední realitou či vědomí jednoty všech věcí, jiné se ptají na méně extrémní zkušenosti, jako jsou cit úcty či údivu, hluboká radost atd. Autor se vyhýbá náboženskému výrazivu. Škálu lze považovat za relativně kulturně neutrální. Byla úspěšně použita i u iránských vysokoškoláků, tedy mimo sociokulturní okruh západu.

K relativně nezávislým na konkrétním náboženství je i Piedmontův dotazník (Škála spirituální transcendence). Jeho položky mají zjišťovat orientaci probanda k transcendenci, definovanou jako „oddanost nepostižitelným skutečnostem a emoční podpora získávaná za tuto oddanost.“ Položky byly vytvořeny na základě textů a přívrženců tří velkých světových náboženství –

křesťanství, hinduismu a judaismu. Škála Naplnění modlitbou zjišťuje stavy mysli dosahované modlitbou nebo meditací. Škála Univerzalita zahrnuje pocity a názory, že veškerý život, zejména lidský je smysluplně sjednocen podle vesmírného řádu, který neruší ani smrt. Škála Propojenost je tvořena položkami vyjadřujícími probandovy vztahy vděčnosti, odpovědnosti a loajality vůči jedincům a pospolitostem současným, minulým i budoucím. Piedmont stručně zmiňuje, aniž by měřil další složky spirituality. Jsou to tolerance paradoxů, schopnost nesoudit, existencialita a vděčnost (Blatný, 2010).

Autorům jako inspirace nesloužili pouze Elkinsovy myšlenky, že v centru humanistické spirituality je láska a soucit, nebo Piedmontovo chápání spirituální povahy mezilidských vztahů, tedy i spiritualita etických apelů a závazků a Hoodova diagnostika mystických jevů. Při své tvorbě dotazníku navazovali též na tradici evropské fenomenologie náboženství zdůrazňující klíčový prožitek posvátna, na tematiku hlubinné ekologie. Dále při tvorbě akcentovali obraznost, metaforu, patos, prožitky tajemství a fascinace, jež považují za charakteristické pro spiritualitu (Říčan, 2007).

Autoři za využití citově nabitých metafor, nadsázky a patosu vytvořili 80 položek. Jejich faktorováním dospěli k pěti faktorům: Mystická zkušenost, Eko-spiritualita, Bytostná sounáležitost, Etické zaujetí a Latentní monoteistická orientace. Posléze provedli společnou faktorovou analýzu pěti faktorů s 30 subškálami Velké pětky. Výsledkem bylo pět faktorů a jeden globální faktor spirituality, velmi mírně korelující s některými škálami Velké pětky.

Překvapením bylo, že faktor „Etické zaujetí“ kladně koreluje s faktorem Velké pětky nazvaným „Neuroticismus“. To autory upozornilo na její obsahovou jednostrannost. Faktorová analýza shromáždila do tohoto faktoru takové, které souvisí s viděním a pocíťováním nějakého nedostatku, obavy, zákazu, viny či studu za nějakou špatnost. Rozhodli se dát tomuto faktoru, dle jejich mínění, správnější název „Svědomitá starostlivost“. Faktorová analýza přitom minula položky vyjadřující etické zaujetí spojené s pozitivními city, jako je přání pomáhat druhým, aby byli šťastní, soucit atd. Autoři seskupili tyto položky a doplnili faktorovou analýzu racionálním vytvořením šesté škály nazvané Pozitivní etické zaujetí (Říčan, 2007).

Výsledkem snažení autorů bylo 36 položek a těchto šest faktorů:

MYSTICKÁ ZKUŠENOST

Položky tohoto faktoru vypovídají o změnách stavu vědomí při odlišném prožívání času, prostoru a vzdálenosti připomínající popisy mystických (či psychedelických) prožitků. Vyjadřují intenzivní prožitky „otevřícího se tajemství vesmíru a existence“ i o odlišné sebeprožívání, kdy se „Já noří do větší přesahující skutečnosti“ nebo zakouší „sjednocení s veškerým životem“ (Janošová, 2006). Verbalizují pocity sjednocení s něčím, co člověka přesahuje, absolutní vnitřní klid, extatickou fascinaci uměním atd. (Blatný, 2010).

EKO-SPIRITUALITA

Položky sycené tímto faktorem vyjadřují prožitek bazální příbuznosti člověka s celkem přírody i s jejími jednotlivinami (strom bratrem, Země matkou). Člověk je zde jedním z řady tvorů a jeho posvátným závazkem je odpovědná péče vůči přírodě. Kontakt s přírodou budí úžas, úctu a touhu porozumět jejímu skrytému tajemství.

POSPOLITOST (BYTOSTNÁ SOUNÁLEŽITOST)

V těchto položkách jsou popisovány intenzivní až extatické prožitky pojící se ke společenství blízkých lidí. Jedná se o „souznění duší“ i o přináležení k lidem, které „pomáhá překonat nesnáze“. Patří sem též ohromení jednotou v rozmanitosti (Janošová, 2006).

SVĚDOMITÁ STAROSTLIVOST

Tento faktor verbalizuje téma dobra a zla. Zahrnují obdiv k mimořádnému dobru u druhých lidí, znechucení zlem, morální apel „čistoty“ a „statečnosti“. Její položky souvisí s viděním a pociťováním nějakého nedostatku, obavy, zákazu, viny či studu za nějakou špatnost i strach z vlastního činu, který by mohl někomu „zkazit život“ či „zničit mou lidskou podstatu“ a s tímto související touhu začít znovu a lépe (Blatný, 2010) (Janošová, 2006).

ETICKÝ ENTUZIASMUS

Zahrnuje položky vyjadřující etické zaujetí spojené s pozitivními city, jako jsou přání pomáhat druhým, aby byly šťastní. Patří sem oddanost ideálu dobra, zkušenost zaplavení soucitem, dále jsou zmiňovány zážitky odpuštění, očištění (Blatný, 2010) . Touha předávat „to, co člověk dostal“ dál. (Bauer, 2011).

LATENTNÍ MONOTEISTICKÁ ORIENTACE (IMPLICITNÍ TRANSCENDENTÁLNÍ MONOTHEISMUS)

Položky zde vyjadřují určitý přesah běžné reality k něčemu, co stojí „nad“ ní. Jedná se o prožitek kontaktu s poslední či nejvyšší skutečností, prožitek fascinace „nejvyšší pravdou“. Výroky naznačují, že životní příběh má ještě další, „hlubší“ smysl. Jde o postupné přibližování k „nejvyšší skutečnosti“, k „nejvyšší pravdě“. Vstupní branou k jejímu úplnému nahlédnutí je však teprve smrt, kterou nic nekončí, je to naopak návrat „domů“ (Janošová, 2006).

5. Analýza dat

K analýze sloužila data získaná z dotazníků. Respondenti vyplňovali dotazníky v papírové podobě během osobního setkání. Primárním důvodem pro vyplnění během osobního setkání byla kontrolovatelnost vyplnění dotazníku mimo účinek drogy na respondenta. Osobní setkání s respondenty přinesla i jiná pozitiva. Motivovalo respondenty k úplnému vyplnění dotazníku a tím i snižovala riziko jejich vyřazení pro neúplnost dat. Sdílnost a komunikativnost mnohých respondentů a jejich zájem o dané téma (představené po vyplnění dotazníku), otevíraly mnohé pohledy na problematiku spirituality a marihuany. Velikou výhodou vyplňování dotazníků v papírové podobě byl i větší kontakt s daty, který umožnil průběžný náhled na možné interpretace dat. Možné negativum bylo časově náročné přepisování dat do tabulek v programu Excel.

Poté co byla data sesbírána, následovalo jejich prvotní zpracování. Vůbec prvním krokem byl přepis dat do počítačového programu Excel. Tím byla vytvořena základní a vstupní tabulka pro další zpracovávání dat. Veškeré údaje byly přepsány a převedeny do číselné podoby pro jednodušší práci s daty a statistickými programy. Po převedení dat do programu Excel byly vypočítány pro každého respondenta (zastoupeného v tabulkách číslem) skóre v jednotlivých faktorech Pražského dotazníku spirituality, následované spočítáním průměrů a směrodatných odchylek pro jednotlivé faktory. Jelikož následné srovnávání dat pomocí t testu předpokládá normální rozdělení testovaných dat, byla v této fázi data podrobena Kolmogorovovu-Smirnovovu testu, kde je normální rozdělení hodnot jednotlivých faktorů ověřeno.

Na základě průměrů a směrodatných odchylek našeho, ale i kontrolního souboru byl v Excelu proveden jednovýběrový t-test umožňující srovnání průměrů obou souborů a tím i zodpovězení hlavní hypotézy výzkumného záměru.

Po porovnání výzkumného souboru uživatelů marihuany se souborem kontrolním, následovalo bádání a srovnávání dat v rámci souboru uživatelů marihuany. Pro zjištění vztahu mezi dlouhodobostí, frekvencí a množstvím a průměrnými skóry v jednotlivých faktorech

Pražského dotazníku spirituality bylo využito Pearsonových korelačních koeficientů získaných pro jednotlivé údaje a faktory v programu SPSS.

Dalším postupem bylo porovnání výzkumného souboru na základě označené hlavní drogy. Respondenti označovali za hlavní drogu většinou marihuanu (15), cigarety (13) nebo alkohol (7), také se objevilo se označení psilocybinu (1), LSD (1) a kávy (1). Srovnány byly první tři skupiny zastoupené valnou většinou respondentů a jejich průměrné skóry ve faktorech Pražského dotazníku spirituality pomocí analýzy rozptylu v programu SPSS.

Pro srovnání skóre PSQ se zkušenostmi s různými drogami v drogové historii respondentů, a to zejména s halucinogeny, byla nejprve vytvořena tabulka v Excelu. Tabulka byla tvořena sloupci pro opakovaně zmiňované drogy v drogové historii uživatelů, a u každého respondenta zaznamenána 1 pro přítomnost dané drogy nebo 0 pro nepřítomnost. Pro každou drogu tak vznikly dvě skupiny respondentů, respondenti se zkušeností s danou drogou a respondenti bez zkušenosti s drogou. Vzniklé skupiny respondentů pro jednotlivé drogy a jejich průměrné skóry ve faktorech PSQ byly srovnávány pomocí t-testu v programu SPSS.

Náš zájem porovnat vnímání zkušenosti s marihuanou se skóre v Pražském dotazníku spirituality byl realizován pomocí analýzy rozptylu v programu SPSS. Srovnány byly průměry skóre ve faktorech Pražského dotazníku spirituality respondentů označujících zkušenost za společenskou či zábavnou, s respondenty označující ji za odpoutání od všední reality a s těmi, co zvolili jako odpověď jiné. Ke zjištění mezi kterými skupinami respondentů je statisticky významný rozdíl byl použit Scheffeho test.

Poslední analýza se týkala porovnání skóre v jednotlivých faktorech PSQ s postoji k víře. Zde byla opět provedena analýza rozptylu v programu SPSS. Srovnávány byly skóre v jednotlivých faktorech PSQ mezi skupinami respondentů nevěřícími, věřícími a jedinci nejistými či sympatizujícími s nějakou vírou nebo s vírou vlastní (dále otevření víře). Opět nás zajímalo mezi kterými skupinami respondentů je statisticky významný rozdíl, a proto i v tomto případě jsme provedli Scheffeho test.

6. Výsledky

Prvním záměrem bylo porovnat výsledky v jednotlivých faktorech Pražského dotazníku spirituality mezi výzkumnou skupinou uživatelů marihuany a kontrolní skupinou. Provedený t test v Excelu naši hypotézu předpokládající signifikantní rozdíl nepotvrzuje. Ve výsledcích jednotlivých faktorů PSQ mezi skupinou uživatelů marihuany a kontrolní skupinou nebyl na

pěti procentní hladině významnosti nalezen signifikantní rozdíl, přestože výsledky testu se jeví mnohdy jako těsné, nelze naši hypotézu o rozdílech přijmout (viz přílohy tabulka č. 1). A to ani ve faktoru Mystika, kde byl rozdíl nejvíce očekávaný.

Další hypotéza se týkala srovnání uživatelů na základě jejich drogové historie. Hlavním zájmem bylo srovnání osob, v jejichž drogové historii se vyskytlo užívání halucinogenů, v našem případě se jednalo o psilocybin a LSD, kde jsme očekávali vyšší skóre v jednotlivých faktorech PSQ, zejména ve faktoru Mystika. Častěji zmiňované byly i jiné drogy (23x extáze, 10x kokain, 6x pervitin, 8x amfetamin), proto jsme se rozhodli provést t-test i pro ně. Porovnávání byli uživatelé, v jejichž drogové historii se dané drogy vyskytovaly se skupinou uživatelů, kde se dané drogy nevyskytovaly. První t test byl proveden pro psilocybin (22 se zkušeností, 17 bez zkušenosti). Pro žádný faktor nebyl mezi skupinami nalezen signifikantní rozdíl. Pro psilocybin se hypotéza předpokládající rozdíl mezi uživateli nepotvrzuje. Zajímavější výsledky poskytuje t-test pro skupiny uživatelů (23) a ne uživatelů (16) LSD. Zde mezi skupinami nalézáme signifikantní rozdíl ve faktoru Mystika. Hypotézu o významných rozdílech mezi uživateli, v jejichž drogové historii se vyskytli halucinogeny a těmi, kteří je nikdy neužívali tak můžeme přijmout pro LSD ve faktoru Mystika, kde výsledky t-testu prokazují statisticky významný rozdíl (viz přílohy tabulka č. 2).

Další zkoumané drogy již nepatří do skupiny halucinogenů a není naším hlavním záměrem je zkoumat, nicméně i zde nalézáme zajímavé výsledky. Mezi uživateli mající zkušenost s extází (23) a těmi co ji nemají (16), nalézáme statisticky významný rozdíl ve faktoru Mystika. T-test mezi uživateli se zkušeností s kokainem a uživateli bez zkušenosti neprokázal žádný statisticky významný rozdíl. Zajímavé byly i výsledky t-testu pro uživatele se zkušeností s pervitinem, kde u faktoru Pospolitosti t dosahuje hodnoty 1,7 a sig=0,096. i když nelze výsledek interpretovat, jako statisticky významný na skupině šesti uživatelů se jedná o výsledek výrazný. Přínosné výsledky přineslo provedení t-testu pro skupiny se zkušeností (8) a bez zkušenosti s amfetaminem. Na pětiprocentní hladině významnosti byl prokázán rozdíl ve skórech v Etickém entusiasmu. Zkoumání dalších drog tak přineslo zajímavé a zároveň i statisticky významné výsledky. Prokázalo na pětiprocentní hladině významnosti rozdíl ve faktoru Mystika mezi respondenty se zkušeností s extází a respondenty bez této zkušenosti, a ve faktoru Etického entusiasmu v PSQ mezi respondenty se zkušeností s amfetaminem a respondenty bez této zkušenosti. Lze tedy říci, že drogová historie uživatelů marihuany má na formování jejich spirituality určitý vliv. Na pětiprocentní hladině

významnosti a to prostřednictvím t-testu byl tento vliv zpozorován pro LSD, extázi a amfetamin (viz přílohy tabulka č. 2).

Pro výlučnou kombinaci marihuany s dalšími drogami (zejména s alkoholem a tabákem), jsme se rozhodli zkoumat výsledky PSQ v závislosti na zvolené hlavní droze pro respondenta. Pro respondenty označující marihuanu (15), cigarety (13) a alkohol (7) a jejich průměry ve faktorech byla provedena analýza rozptylu. Analýza rozptylu nedosáhla u žádného výsledku pětiprocentní hladiny významnosti. U faktoru Mystiky byly výsledky velmi těsné, $F=3,06$ a $\text{sig}=0,06$, což je dle mého mínění na tak malý počet respondentů vysoká hodnota. Přestože testové kritérium i ve faktoru Eko-spirituality ($F=2,28$), i v Etickém entusiasmu ($F=1,65$), dosahuje vysokých hodnot, nikde nepotvrzují výsledky na pětiprocentní hladině významnosti naši hypotézu o rozdílech ve výsledcích v PSQ mezi skupinami respondentů označující výše zmíněné drogy za hlavní (viz přílohy tabulka č. 3).

Zajímalo nás také, jestli dlouhodobost, frekvence a množství užívání marihuany bude mít na skóry v jednotlivých faktorech PSQ vliv. Za nástroj zkoumání byl použit korelační koeficient. Nalezen byl i vztah mezi množstvím užívané látky a frekvencí užívání, kde korelační koeficient (KK) dosáhl hodnoty 0,58, a vztah mezi množstvím a dlouhodobostí užívání marihuany, kde KK dosáhl hodnoty 0,34. Ve vztahu mezi dlouhodobostí užívání (roky užívání) a faktory PSQ dosáhl KK poměrně vysokých a významných hodnot u Svědomité starostlivosti ($k=0,283$, $\text{sig}=0,08$), dále méně významných, ale stále poměrně vysokých hodnot u Etického entusiasmu ($k=0,208$) a Mystiky ($k=0,202$). Menších pak u Transcendentního monoteismu ($k=0,155$) a Eko-spirituality ($k=0,136$). Ve vztahu skóre PSQ k frekvenci užívání nenabývali korelace významných hodnot, nejvyšší byly korelace u Pospolitosti ($k=0,148$) a Svědomité starostlivosti ($k=0,134$). Zajímavý zde byl pokles ve Svědomité starostlivosti se stoupáním frekvence užívání ($k = -0,105$). Nejvýraznější byly korelace ve vztahu PSQ k množství užívané látky, kde nejvyšší a nejvýznamnější byly hodnoty ve faktoru Mystiky ($k=0,309$, $\text{sig}=0,059$), méně významné ale stále poměrně vysoké byly hodnoty u Svědomité starostlivosti (0,239), v Transcendentním monoteismu ($k=0,233$) a Pospolitosti ($k=0,225$). Skóry v jednotlivých faktorech tak vykazují určitou stoupající tendenci u dlouhodobosti a množství užívané marihuany, a to zejména pro faktor Svědomité starostlivosti a Mystiku. Pro dlouhodobost a množství užívané marihuany lze tedy naši hypotézu a stoupajícím skóre v PSQ přijmout. Pro frekvenci nelze hypotézu o stoupajících skórech přijmout, vzhledem k záporným hodnotám korelačního koeficientu, zejména u

Svědomité starostlivosti ($k = -0,105$) a vzhledem k nízkým hodnotám KK (viz přílohy tabulka č. 4).

Vliv interpretace a vnímání vlastní zkušenosti s marihuanou na skóry v PSQ byl testován provedením analýzy rozptylu pro vzniklé tři skupiny respondentů (společenské vnímání, vnímání odpoutanosti od všední reality a respondenti označující tuto zkušenost jinak). Získané výsledky poukazují na statisticky významné rozdíly mezi skupinami ve faktorech Mystika, Transcendentního monoteismus a Etického entusiasmus, naopak žádný významný rozdíl nebyl prokázán v Eko-spiritualitě, Pospolitosti a Svědomité starostlivosti (viz přílohy tabulka č. 5).

Scheffeho test ukázal, že statisticky významné byly rozdíly mezi skupinou vnímající zkušenost jako společenskou a skupinou respondentů interpretující zkušenost jinak, a to pro faktory Mystika a Transcendentní monoteismus. Mezi skupinou vnímající zkušenost jako odpoutání a třetí skupinou označující ji jinak byly signifikantní rozdíly ve faktoru Mystika. Mezi respondenty označující zkušenost za společenskou a skupinou označující ji za odpoutání nebyly nalezeny významné, signifikantní rozdíly. Naši hypotézu předpokládající rozdíl mezi těmito dvěma skupinami (respektive předpokládající vyšší skóre u skupiny označující zkušenost jako společenskou záležitost) tak nelze přijmout. Nicméně statisticky významný rozdíl je nalezen mezi u faktorů Mystiky a Transcendentního monoteismu a to mezi skupinou označující zkušenost užívání marihuany za společenskou a zábavnou záležitost a skupinou označující ji jinak (tedy třetí skupinou), (viz přílohy tabulka č. 6).

Analýza rozptylu byla provedena i pro skupiny respondentů dělených na základě jejich postojů k víře, tedy pro komparaci výsledků u věřících respondentů, nevěřících respondentů a respondentů otevřených otázkám víry (ti, kteří označili variantu, nejsem si jist nebo sympatizuji s určitou vírou či mám víru vlastní). Pomocí analýzy rozptylu byl nalezen signifikantní rozdíl mezi skupinami u faktorů Mystika, Transcendentního monoteismu a Etického entusiasmus. Nevýznamný, i když s poměrně vysokým testovým kritériem byl nalezen rozdíl v Eko-spiritualitě ($\text{sig} = 0,18$, $F = 1,81$), (viz přílohy tabulka č. 7).

Scheffeho test i zde odhalil, mezi kterými skupinami byly rozdíly největší. Nejméně významné byly rozdíly mezi věřícími a respondenty otevřenými víře. Statisticky významné rozdíly jsme pak nalézaly mezi věřícími a nevěřícími ve faktorech Transcendentního monoteismu a v Etickém entusiasmus. Mezi nevěřícími a jedinci otevřenými víře byly nalezeny statisticky významné rozdíly ve faktorech Mystika, Etický entusiasmus a v

Transcendentním monoteismu. Na pětiprocentní hladině významnosti lze přijmout hypotézu, že mezi respondenty užívajícími marihuanu bude v závislosti na postoji k víře ve faktorech PSQ významný rozdíl. Naše hypotéza předpokládající rozdíl mezi respondenty na základě postojů k víře, je platná pro rozdíly mezi jedinci otevřenými víře a nevěřícími a mezi věřícími a nevěřícími (viz přílohy tabulka č. 8).

7. Diskuze

Prvotním záměrem bylo srovnat spiritualitu mezi výzkumným souborem uživatelů marihuany a kontrolní skupinou. Naše hypotéza předpokládající rozdíl nebyla t-testem prokázána, jelikož testové kritérium nepřekročilo kritickou hodnotu. Možnou příčinou tohoto výsledku je relativně malá výzkumná skupina uživatelů marihuany (39), která nemusela umožnit odkrytí rozdílů mezi oběma skupinami. Hodnoty testového kritéria dosahovaly poměrně vysokých hodnot, někde až na hraně významnosti (Svědomitá starostlivost, $F=-1,55$), je možné že s větším vzorkem respondentů by již hladiny významnosti dosáhly.

Je zajímavé, že testové kritérium Svědomité starostlivosti dosáhlo nejvyšší a zároveň záporné hodnoty. Překročilo tím i hodnotu faktoru Mystika ($t=1,49$), což bylo v rozporu s naším očekáváním. Skóry v oblasti Svědomité starostlivosti u uživatelů marihuany dosahovali nižších hodnot oproti kontrolní skupině. Znamená to tedy, že jsou méně svědomití než běžná populace? Jelikož pro nás byl tento fakt zajímavý, rozhodli jsme se podívat, které otázky PSQ respondenti hodnotili za nejméně výstižné. Otázky, které respondenti označovali za nejméně vystihující, byly 29 (14 označuje větu, za vůbec mě nevystihuje, 6 spíše nevystihuje, 4 neví): „Setkal/a jsem se s takovou obětavou statečností, že jsem se zastyděl/a za vlastní zbabělost.“ a 35 (12 označuje větu, jako vůbec mě nevystihuje, 8 spíše mě nevystihuje a 8 neví) : „Pocítil/a jsem někdy z druhého člověka takovou čistotu, že jsem se sám cítil/a špinavý/á.“ Poměrně rovnoměrně rozdělené odpovědi na škále výstižnosti byly v položce 5 (4 vůbec mě nevystihuje, 11 spíše nevystihuje, 6 neví, 5 spíše vystihuje, 13 úplně vystihuje): „Někdy celé mé nitro naplní touha změnit svůj život a "začít znovu"“. Zajímavé jsou položky, ve kterých skórovali uživatelé marihuany vysoko, z takových má nejvyšší skóre položka 17 (3 vůbec nevystihuje, 4 spíše nevystihuje, 3 neví, 8 spíše vystihuje, 21 úplně vystihuje): „Existuje dost věcí, které bych nikdy neudělal/a, protože cítím, že by to zničilo moji lidskou podstatu“. Další často vysoce hodnocená za výstižnou je položka 23 (7 vůbec nevystihuje, 3 spíše ne, 9 neví, 3 spíše ano, 17 úplně vystihuje): „Mívám chvíle, kdy se mi hnusí zlo ve mně i mimo mě“. K poslední položce Svědomité starostlivosti, kde se také často vyskytuje spíše vystihující

hodnocení je položka 11 (4 nevystihuje, 6 spíše ne, 7 neví, 13 spíše ano, 9 úplně vystihuje): „Někdy se děším toho, jak strašně bych mohl/a zkazit svůj život“.

Zdá se tedy, že spíše než, že by respondenti neměli „dobré“ svědomí, nemají „dobré“ zkušenosti s lidskou statečností a „čistotou“. Přitom ale mají jasnou hranici v tom, co by zničilo jejich lidskou podstatu. Jednou z možných interpretací se nabízí vliv zkušeností s drogami na vnímání a citlivost k devalvaci lidské podstaty. Zdá se, že zkušenost s drogou, má potenciál zvyšovat vnímání rizik, rizik ohrožujících život a vytvářet jasnou hranici, za kterou už by nikdy respondenti nešli. Většina respondentů skutečně uváděla zkušenosti s těžkými drogami (kolem 30 respondentů=77%), které sami označovali za experimentální, nárazové a negativně hodnocené, právě tyto zkušenosti mohou být jedním z faktorů ovlivňující vnímání devalvace lidské podstaty.

Je zajímavé, že testové kritérium pro faktor Svědomité starostlivosti svou hodnotou ($t=-1,55$) převýšilo faktor Mysticismu ($t=1,49$), kde byl očekáván nejvyšší rozdíl. V průběhu hledání všech možných interpretací a pro větší vhled do našich dat jsme opět zapátrali po frekvenci všech možných odpovědí. Četnosti nám přinesly přínosný vhled. Za vystihující byla nejčastěji hodnocená pro respondenty 10. položka: „Stalo se mi, že pro mě čas, prostor a vzdálenost ztratily jakýkoli smysl“ (15 respondentů tato položka úplně vystihuje, 9 spíše vystihuje, 4 neví, 5 spíše nevystihuje, 6 vůbec nevystihuje). Jedním z důvodů častého hodnocení položky jako vystihující, může dle mého mínění být její překrývání s často popisovanými prožitky vyvolanými marihuanou a jinými halucinogeny. Prožitky zrychlení či zpomalení času, překračování lineárního vnímání času a zaměření na přítomnost popisují už transpersonální psychologové jako je Ludwig (Plháková, 2006), Grof (Grof, 2000), pro samotnou marihuanu tyto prožitky pak popisují Tart (Plháková, 2006) či Watts (Watts, 1968), i adiktolog Presl (Presl, 1995). Další položky překrývající se s popisy prožitků marihuany a častěji hodnocené za vystihující jsou položka 4 (8 nevystihuje, 7 spíše ne, 3 neví, 8 spíše ano, 13 úplně vystihuje): „Měl/a jsem někdy pocit, že se mi otvírá tajemství vesmíru a existence“. Položka koresponduje s popisy pocitů hlubokého vhledu, osvícení a pravdy, pocity vhledů do vlastního nitra, i do ostatních. Tyto pocity popisuje opět Tart (Plháková, 2006). Grof (2000) popisuje obdobné pocity u svých klientů během holotropních stavů vyvolaných psychedelickými látkami. A položka 16 (9 vůbec nevystihuje, 7 spíše ne, 4 neví, 11 spíše ano, 8 úplně vystihuje): „Měl/a jsem někdy pocit, že se mé Já noří do nějaké větší skutečnosti, než jsem sám“, koresponduje s popisy Jamese (James, 1930), Wattse (Watts, 1968) a Tarta (Plháková, 2006) založených na vyrovnaném přijetí rozporů a polarit, které se sjednocují do

jednoho celku se zbytkem světa. Právě v těchto překrývání jednotlivých položek s fenomenologií marihuany a psychedelik spatřuji jeden z faktorů zvyšující počty odpovědí na škále výstižnosti. Další tři položky se pohybovali spíše na škále nevystihující respondentovi pocity. Takovou byla položka 22 (15 nevystihuje, 7 spíše ne, 4 neví, 6 spíše ano, 7 úplně vystihuje): „Prožil/a jsem někdy úplné sjednocení se Zemí a s veškerým životem“. Položka 28 (10 nevystihuje, 7 spíše ne, 8 neví, 5 spíše ano, 9 úplně vystihuje): „Měl/a jsem zkušenost, jako bych nahlédl/a do hlubiny toho, co je“. A položka 34 (15 nevystihuje, 4 spíše ne, 7 neví, 5 spíše ano, 8 spíše ne): „Prožil/a jsem setkání s takovou mocí a vznešeností, že jsme se toho až zděsil/a“. v těchto otázkách lze spatřit transcenci k vyšší pravdě, božské moci a jednotu. Pocity sjednocení, setkání s mocí a nahlédnutí k „vyšší pravdě“ lze srovnávat s Mystickými zkušenostmi náboženské konotace. Odrazil se postoj k víře u těchto odpovědí? Z analýzy rozptylu pro skupiny respondentů na základě postojů k víře byl zjištěn signifikantní rozdíl ve faktoru Mystika ($F=5,44$, $sig=0,009$). Nejvýznamnější byly rozdíly mezi nevěřícími a respondenty nejistými (tedy otevřenými víře, bez konkrétní víry) se signifikancí 0,011. i ve výše zmíněných otázkách byl nalezen rozdíl v odpovědích ve vztahu k víře. Zatímco třetí skupina respondentů (23 nejistých či otevřených víře) odpovídala častěji na škále výstižnosti (22 položka 11x na škále výstižnosti, 28 položka 11x, 34 položka 10x, tedy poměr odpovědí na škále výstižnosti byl 50%, 61% a 59%), skupina nevěřících skórovala v těchto položkách mnohonásobně méně, na škále výstižnosti 2x pro položku 22, 2x pro položku 28 a 1x pro položku 34, v procentech se ke škále výstižnosti blíží 22% odpovědí pro 22. položku, 22% pro 28. a 11% pro 34. Vidíme, že rozdíly mezi nevěřícími a nejistými v postoji k víře se pozorovatelně odrazil i na těchto položkách.

Ve výsledcích PSQ pro faktor Mystika bylo zjištěno, že respondenti často odpovídali kladnou výstižností na položky, které vystihovali často popisované prožitky vyvolané marihuanou, jako je vhléd, změna ve vnímání času a prostoru, pocit sjednocení s větší skutečností. Další položky, ale i celkový faktor Mystiky významně koreloval s postoji k víře ($sig= 0,009$). Největší rozdíly byly nalezeny mezi nevěřícími a respondenty nejistými či otevřenými víře.

Třetí faktor, který se blížil významnému rozdílu mezi kontrolní skupinou a výzkumnou skupinou je Eko-spiritualita, $s t= -1,39$. Uživatelé marihuany mají menší skóre v Eko-spiritualitě než kontrolní skupina. Tento rozdíl jsme neočekávali, vzhledem ke spojitosti uživatelů marihuany s ekologickými hnutími, které popisuje Robinson. Pro větší porozumění naší skupině respondentů jsme opět nahlédli, u jakých otázek skórovali níže. Nízké hodnocení výstižnosti měli položky 7 (19 nevystihuje, 7 spíše ne, 6 neví, 3 spíše ano, 4 ano): „Mívám

chut' obejmout strom jako svého bratra nebo sestru". Položka 31 (19 nevystihuje, 6 spíše ne, 5 neví, 5 spíše ano, 4 ano): „Někdy mám pocit, že i po kamenech v lese mám našlapovat opatrně, protože možná mají duši“. Dále položka 19 (13 nevystihuje, 8 spíše ne, 7 neví, 6 spíše ano, 5 ano): „Někdy hluboce prožívám, že Země je mou matkou“. Je patrné, že všechny tyto položky se týkají intenzivních prožitků vztažených k přírodě. Chut' objímat strom, pocit, že kameny mají duši, prožitky, že Země je matka. Naproti tomu se vyskytovali i velice časté odpovědi na škále výstižnosti, které se spíše než prožitků týkají postojů a názorů k přírodě. Mezi takové patří položka 1 (20 vystihuje, 11 spíše ano, 4 neví, 6 spíše ne, a žádného vůbec nevystihuje): „Silně cítím, že naše Země patří zvířatům stejně jako lidem“. Další často hodnocenou jako vystihující byla položka 25 (14 vystihuje, 16 spíše vystihuje, 6 neví, 2 spíše nevystihuje, 1 vůbec nevystihuje): „i neživé přírodě náleží nejvyšší respekt a úcta“. A položka 13 (8 vystihuje, 14 spíše vystihuje, 10 neví, 6 spíše ne, 1 nevystihuje): „Odpovědnost za přírodu je naším nejvyšším posvátným závazkem“. Spíše než zkušenosti s eko-spirituálními prožitky, mají naši respondenti postoje k přírodě jako posvátné, respektu hodné a ochrany náležející.

Abychom se dobrali komplexního pohledu na výzkumnou skupinu, zabývali jsme se dalšími prvky, které mohou mít na spirituální charakter užívání marihuany vliv. Jednou z takových komponent byla zkušenost s dalšími drogami, a to zejména s halucinogeny, které byly mnohými badateli, a to především transpersonálními psychology vnímány jako mystické (Huxley, Pahnke, Grof, James). Zkoumali jsme tedy vliv halucinogenů, ale posléze i dalších drog na výsledné skóre PSQ. Co se týče psilocybinu, nebyl nalezen významný rozdíl mezi respondenty se zkušeností s touto drogou od těch, co jej nikdy neužívali. Mezi uživateli se zkušeností s LSD a bez zkušenosti byly prokázány významné rozdíly ve faktoru Mystika. Zajímavé bylo zjištění, že i jiné drogy, kromě halucinogenů, mají na výsledná skóre vliv. Na Mystiku měla například významný vliv i extáze. Na Etický entusiasmus měl významný vliv amfetamin. Naše hypotéza o vlivu zkušenosti s jinými drogami na skóre v PSQ uživatelů marihuany tedy platí pro LSD, extázi a amfetamin.

Právě kombinace drog nás vedla k motivu určit u respondentů pro ně drogu hlavní. 15 respondentů označilo za hlavní marihuanu. Přestože všichni respondenti marihuanu pravidelně užívají, za hlavní ji považuje 38,5% respondentů. Dalších 13 (33%) považuje za hlavní cigarety a 7 (18%) alkohol. Analýza rozptylu mezi skupinami neprokázala žádný statisticky významný rozdíl. Naše hypotéza o vlivu vnímání drogy za hlavní na skóre v PSQ se tak nepotvrzuje.

Dalším zájmem byl vliv množství, dlouhodobosti a frekvence užívání. Významné byly korelace mezi množstvím užívané marihuany a frekvencí užívání ($k=0,58$) a mezi množstvím a dlouhodobostí užívání ($k=0,34$). Pro délku zkušenosti vznikla největší korelace s faktorem Svědomité starostlivosti ($k=0,283$), dále s Etickým entusiasmem ($k=0,208$) a Mystikou ($k=0,202$). Pro frekvenci užívání marihuany byly nejvyšší korelace s faktorem Pospolitosti ($k=0,148$) a Svědomité starostlivosti ($k=0,134$) a dokonce i mírně záporná korelace pro Etický entusiasmus ($k=-0,1$). S narůstající frekvencí užívání marihuany tedy mírně klesá etické zaujetí spojené s kladnými city, jako je soucit a altruismus, zatímco pocit sounáležitosti a strach ze zničení lidské podstaty, zkažení života a odpor ke zlu stoupá. Nejvýraznější byla korelace u množství užívané marihuany s Mystikou ($k=0,309$), středně výraznou korelaci nalézáme pro Svědomitou starostlivost ($k=0,239$), Transcendentní monoteismus ($k=0,233$) a Pospolitost ($k=0,225$). Můžeme tedy říci, že existuje vztah mezi dlouhodobostí, frekvencí a množstvím užívání marihuany se spiritualitou, a to zejména s Mystickými zkušenostmi a se Svědomitou starostlivostí, přičemž korelace odhalují spíše stoupající potenciál těchto prožitků se stoupajícím množstvím, frekvencí a dobou užívání marihuany. Pro faktor Mystiky se opět nabízí vysvětlení stoupajícího potenciálu mystických prožitků s užitím vyšších množství látky, při němž roste riziko halucinatorních vizí, zatímco nárůst Svědomité starostlivosti již nelze vysvětlit jednoduše, i když se zdá, že zkušenost s drogou může posílit vědomí studu, viny a možnosti destrukce lidské podstaty, tato interpretace vyžaduje další zkoumání a analýzy. Zde se hypotéza o vlivu frekvence užívání, dlouhodobosti a množství užívané látky na skóre v PSQ potvrzuje.

Analýza dat zaměřená na vnímání a interpretaci užívání marihuany taktéž přinesla signifikantní výsledky. Rozdíl mezi skupinami vnímající užívání za společenské, za odpoutání či jinak se mezi sebou významně lišili ve faktorech Mystika, Transcendentní monoteismus a Etický entusiasmus, přičemž nejvýraznější byly rozdíly mezi skupinou první a poslední. Vidíme, že vnímání, respektive interpretace samotné zkušenosti spoluutváří spiritualitu uživatelů marihuany. Očekávali jsme, že nejvyšších skóre dosáhne skupina druhá, pro respondenty přisuzující zkušenosti užívání marihuany význam odpoutání od všední reality, zatímco vyšších skóre dosahovala skupina třetí. Odpovědi na vnímání užívání marihuany uvedené v dotazníku třetí skupinou se spirituality mnohdy přímo dotýkal, jeden z respondentů vnímá užívání marihuany jako „mystickou zkušenost“, pro jiného je posunutím vlastní osoby „dál“, poskytuje smýšlení o světě jinak, uvědomování si skutečností z jiného pohledu, zde lze spatřit popis prožitků vzhledu popsané Tartem či Wattsem (Plháková, 2006), (Watts, 1968).

Podobný důvod uvedl i jiný respondent slovy: „Odstup od vlastní osoby, jiný pohled na vlastní zkušenosti.“ Zajímavý byl popis vnímání prožitku uchopený slovy: „příjemně změněný stav vědomí.“ Dva respondenti popisovali vnímání prožitku skrze určitý druh napojení na druhé osoby, skrze určitou pospolitost s druhými, užívání tedy nevnímali jako ryze společenskou záležitost, ale jako určitý druh napojení na druhé osoby. Slovy jednoho z respondentů jako „spojení lidí prostřednictvím navození zvláštní, magické atmosféry“. Druhý respondent svůj výklad sepsal slovy: „Psychologické rozhovory s ostatními uživateli“. Zdá se tedy, že přesah ke spiritualitě, který byl očekáván u skupiny druhé, se přesunul do skupiny třetí, přičemž od první skupiny směrem ke třetí měla skóre v PSQ vzrůstající tendenci. Z výsledků analýzy rozptylu lze tedy naši hypotézu o vlivu vnímání užívání marihuany na skóre v PSQ přijmout, přičemž nejnižší skór má skutečně skupina uživatelů vnímající užívání marihuany jako společenské, vyšší skupina interpretující zkušenost jako odpoutání, ale neočekávaně nejvyšší skór skupina třetí, kde popisované interpretace skutečně zahrnují rysy spirituality.

Postoj k víře se ukázal jako další faktor ovlivňující skóre v PSQ, a to faktory, Etický entusiasmus, Mystika a Transcendentní monoteismus, s významnými rozdíly mezi věřícími a nevěřícími a mezi nevěřícími a otevřenými otázkám víry. Avšak hypotézu o tom, že uživatelé s otevřeným postojem k víře mají vyšší skóre než uživatelé věřící a nevěřící nelze zcela přijmout. Uživatelé otevření víře sice mají vyšší skór než nevěřící a rozdíly mezi nimi byly prokázány jako statisticky významné stejně tak jako mezi věřícími a nevěřícími, zde je tedy hypotéza prokázána, avšak rozdíl věřícími a otevřenými víře nebyl jako statisticky významný prokázán. Na druhé straně věřící byli pouze čtyři respondenti, tudíž nelze z tohoto počtu respondentů spolehlivě vysuzovat jakékoliv závěry. Zajímavé je, že významnost mezi skupinami byla nalezena u stejných faktorů jako při rozdílech nalezených u různého vnímání užívání marihuany. Což mě nabádá k myšlence, že postoj k víře se spolupodílí na vnímání a interpretaci užívání marihuany ze spirituálního hlediska. Tato domněnka však vyžaduje další zkoumání.

7.1 Shrnutí diskuze

Přestože naše hlavní hypotéza předpokládající rozdíl ve výsledcích PSQ mezi uživateli marihuany a kontrolní skupinou nebyla výzkumem potvrzena, přinesla tato práce další zajímavé výsledky. Zkoumání výzkumného souboru přineslo zjištění dalších faktorů spolupodílejících se na utváření jejich spirituality.

Vlivným faktorem byla drogová historie uživatelů. Kdy zkušenost se silnější drogou jako je LSD a extáze se ukázali jako vlivný faktor pro Mystiku a amfetamin pro Etický entusiasmus respondentů. Vliv na spiritualitu uživatelů měla i frekvence, množství a dlouhodobost užívání marihuany, přičemž dlouhodobost byla vlivná pro Svědomitou starostlivost, Etický entusiasmus a Mystiku. Množství užívané látky se ukázalo vlivné u Mystiky, Svědomité starostlivosti, Transcendentního monoteismu a Pospolitosti. Frekvence užívání ukazovala již méně výrazné korelace se spiritualitou uživatelů marihuany. Za další ukazatel rozdílu ve spiritualitě uživatelů marihuany lze považovat vnímání samotné zkušenosti, kde analýza rozptylu poukázala na rozdíly u faktorů Mystiky, Transcendentního monoteismu a Etického entusiasmus. Tytéž faktory se ukázaly být rozdílné i pro uživatele rozdílných postojů k víře. Je tedy patrné, že spiritualita je fenomén spoluutvářený mnoha faktory, přičemž zkušenost s určitými drogami lze považovat pouze za jeden z nich.

Přestože tento výzkum přinesl mnohá zajímavá zjištění, vyžadují další a hlubší zkoumání. Poměrně malý výzkumný vzorek respondentů činí interpretace spolehlivých výsledků méně spolehlivé. Stejně tak metoda výběru participantů na základě metody sněhové koule, ohrožuje spolehlivost dat svým rizikem nereprezentativnosti výzkumného vzorku. Kvantitativní charakter výzkumu může být také pro interpretace závěrů jistým omezením, proto by bylo v budoucích výzkumech vhodné rozšířit jej o kvalitativní prvky výzkumu, které mohou umožnit hlubší porozumění výsledkům a větší vzhled k jejich vztahům.

ZÁVĚR

Cílem výzkumné části práce bylo odhalit, zda je spiritualita uživatelů marihuany odlišná od spirituality osob bez této zkušenosti a zda je něčím specifická a dále jsem se snažila zjistit, jaké další faktory spojené s užíváním drog mohou mít vliv na formování spirituality těchto lidí.

K těmto cílům sloužilo kvantitativní zpracování dat získaných za pomoci Říčanova Pražského dotazníku spirituality. Za účelem zodpovězení první výzkumné otázky byl proveden t test pro výsledky v PSQ mezi skupinou uživatelů marihuany a skupinou kontrolní. Výsledek testu hypotézu předpokládající rozdíl mezi skupinami nepotvrdil.

Přestože se hlavní výzkumná hypotéza nepotvrdila, následné analýzy dat přinesly přínosná zjištění. Co se týče výsledků uživatelů marihuany v PSQ v souvislosti s roky užívání byly zjištěny pozitivní korelace s faktory Svědomité starostlivosti, Etického entusiasmu a Mystice. Ve vztahu k frekvenci užívání byla zjištěna mírně negativní korelace s Etickým entusiasmem. S ohledem na množství užívané drogy se potvrdil pozitivní vztah k Mystice, Pospolitosti, Svědomité starostlivosti a Transcendentnímu monoteismu. Lze tedy říci, že existuje vztah mezi dlouhodobostí, frekvencí a množstvím užívané látky a spiritualitou uživatelů marihuany.

Další zajímavé skutečnosti byly zjištěny při zkoumání kombinace jednotlivých drog ve vztahu k výsledkům v PSQ. Rozdíl ve výsledcích PSQ byl pomocí t testu prokázán mezi skupinami se zkušeností s LSD a bez zkušenosti s LSD pro faktor Mystika, mezi skupinami se zkušeností s extází a bez zkušeností s touto drogou, stejně tak ve faktoru Mystika a mezi skupinou se zkušeností s amfetaminem a bez zkušenosti s ním ve faktoru Etický entusiasmus. Zajímavým zjištěním bylo, že se neprokázal žádný rozdíl pro psilocybin, což jsme vzhledem k dosavadním výzkumům očekávali (např. Pahnke, Lerner, a Lyvers). Můžeme však říci, že kombinace zkušeností s určitými drogami (respektive pro LSD, extázi a amfetamin) je vlivným faktorem ve formování spirituality uživatelů marihuany.

Hypotéza předpokládající vztah spirituality a marihuany jako hlavní drogy se pomocí analýzy rozptylu neprokázala. Naproti tomu byl nalezen vztah mezi výsledky v PSQ a interpretací zkušenosti užívání marihuany a to opět pomocí analýzy rozptylu. Statisticky významné rozdíly byly mezi uživateli interpretující zkušenost jako společenskou a zábavnou činnost a uživateli interpretující ji jinak (respondenti hovoří o mystické zkušenosti, vzhledu, změněném stavu vědomí či spojení lidí, tedy povětšinou v pojmech blízcích se svým významem samotné spiritualitě), rozdíly se týkaly faktorů Mystika a Transcendentního

monoteismu. Analýza rozptylu odhalila i statisticky významný rozdíl mezi uživateli interpretující zkušenost jako odpoutání od všední reality a třetí skupinou ve faktoru Mystika. Hypotéza předpokládající rozdíl ve spiritualitě na základě interpretace zkušenosti tak byla potvrzena.

Rozdíly na základě postojů k víře byly potvrzeny opět pomocí analýzy rozptylu. Ta odhalila významné rozdíly mezi respondenty věřícími a nevěřícími ve faktorech Etický entusiasmus a Transcendentní monoteismus a mezi respondenty nevěřícími a otevřenými víře (odpověď v demografickém dotazníku: nevím, nejsem si jist či sympatizuji s nějakou vírou) ve faktorech etický entusiasmus, Mystika a Transcendentní monoteismus. Zajímavé však je, že nebyl prokázán rozdíl mezi skupinou věřících a otevřených víře. i když je to pravděpodobně způsobeno malým vzorkem věřících (4 respondenti). Můžeme tedy říci, že postoje k víře mají vztah ke spiritualitě uživatelů marihuany.

I když hlavní výzkumná hypotéza o rozdílech mezi spiritualitou uživatelů marihuany a spiritualitou běžné populace nebyla potvrzena, je tato práce přínosem. Práce odhaluje existenci vztahů mezi zkušenostmi s určitými drogami (LSD, extáze, amfetamin) a spiritualitou (respektive výsledky v PSQ), mezi dlouhodobostí užívání, frekvencí a množstvím užití látky a spiritualitou a mezi interpretací této zkušenosti, postoji k víře a spiritualitou uživatelů marihuany.

Přestože byla výzkumem odhalena řada vztahů mezi různými faktory a spiritualitou uživatelů, vyžadují tato zjištění další zkoumání. Je třeba potvrdit výše zmíněné výsledky na větším výzkumném vzorku. Velikost výzkumného souboru mohla komplikovat i potvrzení hlavní a počáteční hypotézy. Určitým nedostatkem výzkumu mohla být i metoda sněhové koule, která sloužila k výběru participantů výzkumu, ač byly dodrženy veškeré její principy. Za omezující lze považovat samotnou kvantitativní metodu analýzy dat, která sice odhalila existenci vztahů mezi spiritualitou a některými testovanými faktory spojenými s užíváním marihuany, nicméně tato metoda nedovoluje odhalit pravou povahu těchto vztahů. Pro budoucí výzkumy by bylo vhodné využít nejen kvantitativní, ale i metody kvalitativní analýzy dat.

Objevení existence vztahů mezi zkušenostmi s určitými drogami a spiritualitou je přínosem zejména v poukázání na smysl výzkumného snažení v této oblasti. Odkazuje na možnost porozumění určitých perspektiv uživatelů drog a rozšíření konceptu spirituality na oblast adiktologie.

SEZNAM LITERATURY:

- ALLEN, Thomas.** *Religiosity, spirituality, and substance abuse.* United States, 2009. 58 s. ISBN 9781109168273. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/304824418>. Thesis. The University of Alabama. Vedoucí práce Celia Lo.
- BARNETOVÁ, Iva.** 2008. Osobnost a spiritualita. *Bakalářská práce.* Brno : Masarykova Univerzita , 2008.
- BAUER, Martin.** 2011. Spiritualita v životních situacích. *Diplomová práce.* Brno : Masarykova Univerzita, 2011.
- BLATNÝ, Marek.** 2010. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy.* Praha : Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3434-7.
- FRANZINI, Louis R. a Roy D. MCDONALD.** Marijuana usage and hypnotic susceptibility. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 1973, vol. 40, issue 2, s. 176-180. DOI: 10.1037/h0034435. Dostupné z:<http://content.apa.org/journals/ccp/40/2/176>
- FRANZINI, Louis R. a Roy D. MCDONALD.** Marijuana usage and hypnotic susceptibility. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 1973, vol. 40, issue 2, s. 176-180. DOI: 10.1016. Dostupné z: <http://content.apa.org/journals/ccp/40/2/176>
- GROF, Stanislav.** 2000. *Dobrodružství sebeobjevování.* Praha : Perla, 2000. ISBN 80-902156-5-3.
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena.** 2009. *Psychologický slovník.* Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HOLM, Nils G.** 1998. *Úvod do psychologie náboženství.* Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-217-3.
- JAMES, William.** 1930. *Druhy náboženské zkušenosti.* Praha : Melantrich a. s. , 1930.
- JANOŠOVÁ, Pavlína.** 2006. *Strategie zvládání vzteku ve vztahu ke spirituálním prožitkům - kvantitativní analýza.* Praha : Psychologický ústav AV ČR, 2006.
- KALINA, Kamil.** 2003. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup.* Praha : Úřad vlády ČR, 2003. ISBN 8086734056.
- KOHLOVÁ, Markéta.** 2008. Marihuana jako kulturní fenomén. *Diplomová práce.* Olomouc : Univerzita Palackého , 2008.
- KÖNING, Franz a WALDENBELS, Hans.** 1994. *Lexikon náboženství.* Praha : Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-51-1.
- LERNER, Michael a Michael LYVERS.** Values and Beliefs of Psychedelic Drug Users: A Cross-Cultural Study. *Journal of Psychoactive Drugs* [online]. 2006, vol. 38, issue 2, s. 143-

147 [cit. 2014-06-25]. DOI: 10.1080/02791072.2006.10399838. Dostupné z:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02791072.2006.10399838>

LORENCOVA, Radmila. Religiosity and Spirituality of Alcohol and Marijuana Users. *Journal of Psychoactive Drugs* [online]. 2011, vol. 43, issue 3, s. 180-187 [cit. 2014-06-25]. DOI: 10.1080/02791072.2011.605650. Dostupné z:
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02791072.2011.605650>

MIOVSKÝ, Michal a kol. 2008. *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompedium.* Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-0865-2.

MIOVSKÝ, Michal. 2001. *Akutní a dlouhodobý účinek cannabis: psychosociální perspektiva.* Psychologický ústav akademie věd ČR , 26. květen 2001.

MÜLLER, Lutz a MÜLLER, Anette. 2006. *Slovník analytické psychologie.* Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7178-863-5.

MURRAY, John B. Marijuana's Effects on Human Cognitive Functions, Psychomotor Functions, and Personality. *Journal of General Psychology* [online]. 1986, vol. 113, issue 1, s. 23-55 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z:
<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=28&sid=675915d2-d403-4321-9cdb-7f45ee9bc2c9%40sessionmgr4003&hid=4213>

PLHÁKOVÁ, Alena. 2006. *Dějiny psychologie.* Praha : Grada, 2006. ISBN 978-80-247-0871-3.

PRESL, Jiří. 1995. *Drogová závislost: Může být ohroženo i Vaše dítě?* Praha : Maxdorf, 1995. ISBN 80-85800-25-X.

RING, Kenneth. 1988. Guest Editorial: Paradise is Paradise: Reflection on Psychedelic Drugs, Mystical Experience, and The Near-Death Experience. *Journal of Near-Death Studies.* 1988. 6 (3), s. 138 -148

ROBINSON, Rowan. 2004. *Velká kniha o konopí.* Praha : Volvox Globator, 2004. ISBN 80-7207-532-2.

ŘÍČAN, Pavel. 2006. Přehledové studie: Spiritualita jako klíč k osobnosti a lidským vztahům. *Československá psychologie.* č. 2. r. L 2006, stránky 119-137.

—. **2007.** *Psychologie náboženství a spiritualiry.* Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-312-3.

STAFFORD, Peter. 1997. *Encyklopedie psychedelických látek.* Praha : Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-057-6.

SUSSMAN, Steve, RITT-OLSON, Anamara, Joel MILAM, Jennifer B UNGER, Dennis TRINIDAD, Lorena TERAN, Clyde W DENT. The protective influence of spirituality and “Health-as-a-Value” against monthly substance use among adolescents varying in risk. *Journal of Adolescent Health.* 2004, vol. 34, issue 3, s. 192-199. DOI:

10.1016/j.jadohealth.2003.07.009. Dostupné z:
<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1054139X03002878>

SUSSMAN, Steve, Silvana SKARA, Yaneth RODRIGUEZ, Pallav POKHREL, Lorena TERAN, Clyde W DENT. Non Drug Use- and Drug Use-Specific Spirituality as One-Year Predictors of Drug Use Among High-Risk Youth. *Substance Use*. 2006, vol. 41, issue 13, s. 1801-1816. DOI: 10.1080/10826080601006508. Dostupné z:
<http://informahealthcare.com/doi/abs/10.1080/10826080601006508>

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. 2008. *Přehled religionistiky*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-384-0.

TERRACCIANO, Antonio, Corinna E LOCKENHOFF, Rosa M CRUM, O JOSEPH BIENVENU a Paul T COSTA. Five-Factor Model personality profiles of drug users. *BMC Psychiatry* [online]. 2008, vol. 8, issue 1, s. 22- [cit. 2014-06-25]. DOI: 10.1186/1471-244X-8-22. Dostupné z: <http://www.biomedcentral.com/1471-244X/8/22>

VOJTÍŠEK, Zdeněk. 2012. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha : Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0088-8.

WATTS, Alan. Psychedelics and Religious Experience. *California Law Review* [online]. 1968, vol. 56, issue 1, s. 74-85 [cit. 2014-06-25]. Dostupné z:
<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=675915d2-d403-4321-9cdb-7f45ee9bc2c9%40sessionmgr4003&vid=34&hid=4213>

ZÁBRANSKÝ, Tomáš. 2001. Marihuana: epidemiologie, farmakodynamika, zdraví a závislost. *Stručný souhrn pro podvýbor Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*. LF UP Olomouc : Ústav preventivního lékařství, 15. červen 2001.